

Utrikesutskottets betänkande

1988/89:UU6

Mänskliga rättigheter

1988/89
UU6

Sammanfattning

Regeringens ansvar att såväl i Sverige som internationellt försvara de mänskliga rättigheterna har tagits upp i ett flertal motioner.

Betänkandet upptar följande rubriker

1. Initiativ för att förbättra FN:s insatser för mänskliga rättigheter (MR)
 - a. förstärkta resurser till FN:s arbete för MR (U514 yrk. 2 U525 yrk. 1)
 - b. Stöd till länder där folkrätten hotas (U525 yrk. 5)
 - c. Inrättande av en särskild kommissarie för MR (U525 yrk. 4)
 - d. Nordiskt initiativ till ett FN-universitet för demokrati och MR (U525 yrk. 10)
2. Inrättande av UD-avdelning för MR (U514 yrk. 1)
3. Barns rättigheter (U507, U515, U525 yrk. 11–13, U526)
4. Avskaffande av dödsstraff (U525 yrk. 2 och 3)
5. Tvångsförsvinnanden (U527)
6. Åtgärder för att förbättra de handikappades situation (U525 yrk. 14)
7. Föräldrarätten (U540)
8. Förbud mot dumdum-kulor (U525 yrk. 9)
9. Mänskliga rättigheter i Rumänien (U501)
10. Mänskliga rättigheter i Sovjetunionen (U509, U512, U513 samt U528)
11. Mänskliga rättigheter i Turkiet (U502)
12. Stöd till det kurdiska folket (U521)

Utskottet behandlar dessa motioner i ett gemensamt betänkande.

I betänkandets första avsnitt kommer en kortfattad redogörelse att lämnas för det svenska arbetet internationellt på att främja de mänskliga rättigheterna. Vidare lämnas en kort redogörelse för de internationella instrument som finns till främjandet av de mänskliga rättigheterna. För ytterligare bakgrundsredogörelse hänvisas till utskottets betänkande 1987/88:4.

I betänkandets andra avsnitt behandlas de specifika frågor rörande mänskliga rättigheter som tagits upp i motionerna.

Motionerna

1987/88:U501 av Anita Bråkenhielm (m) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen undersöker möjligheterna att i FN aktualisera en särskild rapport om efterlevnaden i Rumänien av FN:s konventioner och deklaration om de mänskliga rättigheterna.

1987/88:U502 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att brotten mot mänskliga fri- och rättigheter i Turkiet skall fördömas,

2. att riksdagen hos regeringen begär att svenska partirepresentanter i Europarådet rekommenderas att verka för en ökande opinion mot förtrycket i Turkiet,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till en anmälan av Turkiet inför Europakommissionen rörande det orättfärdiga i att frånta oppositionella deras medborgarskap,

4. att riksdagen hos regeringen begär förslag till stöd och hjälp åt den fria fackföreningsrörelsen i Turkiet.

1987/88:U507 av Margareta Hemmingsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om barns rättigheter.

1987/88:U509 av Elisabeth Fleetwood och Lars Ahlström (m) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen vid internationella och bilaterala förhandlingar uppmärksammar professor Naum Meimans rätt till familjeåterförening.

1987/88:U512 av Elisabeth Fleetwood m.fl. (m.fp.c) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen vid alla direkta kontakter med Sovjetunionens regering och via initiativ i FN, Europarådet, Nordiska rådet m.fl. organisationer påtalar behovet av att Sovjetunionens regering aktivt ingriper mot den växande antisemitismen i landet och att Sovjetunionens lagar och tillämpningen av dem, när det gäller bl.a. rätten till utresa, bringas i överensstämmelse med landets åtaganden enligt den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och internationell praxis.

1987/88:U513 av Lars Ahlström och Elisabeth Fleetwood (m) vari yrkas att riksdagen begär att regeringen vid internationella och bilaterala förhandlingar uppmärksammar Dr. Benjamin Charnys rätt till familjeåterförening.

1987/88:U514 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en avdelning för mänskliga rättigheter bör inrättas på UD,

2. att riksdagen hos regeringen begär initiativ på det internationella planet för att förbättra efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna i enlighet med vad som i motionen anförts.

1987/88:U515 av Kristina Svensson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att regeringen i internationella organ arbetar för att möjlighet till barnarbete elimineras.

1987/88:U521 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär initiativ till att den turkiska regeringens behandling av den kurdiska befolkningen i Turkiet tas upp i Europarådet,

2. att riksdagen hos regeringen begär initiativ till att ta upp den kurdiska frågan i dess helhet i FN:s kommission för mänskliga rättigheter.

1. att riksdagen hos regeringen begär förstärkta resurser till FN:s arbete för skydd av mänskliga fri- och rättigheter,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att som ett första steg verka för ett Europa fritt från dödsstraff,

3. att riksdagen hos regeringen begär förnyade initiativ för att få till stånd en internationell överenskommelse om avskaffande av dödsstraff,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fortsatta svenska insatser för inrättande av en särskild kommissarie för mänskliga rättigheter,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till länder där folkrätten hotas,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förbud mot dumdum-kulor,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nordiskt initiativ angående ett FN-universitet för demokrati och mänskliga rättigheter,

11. att riksdagen uppmanar regeringen att vidta åtgärder i syfte att få till stånd förnyad diskussion om skydd för barn i krig i enlighet med motionen,

12. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder mot barnarbete,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inrättande av ett nordiskt institut för barns rättigheter,

14. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av åtgärder för att förbättra de handikappades situation,

1987/88:U526 av Karin Söder m.fl. (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om artikel 20 i förslaget till barnkonvention,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en internationell kommitté för övervakning av konventionens implementering,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om barnkonventionens efterlevnad i Sverige,

1987/88:U527 av Stig Gustafsson m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en FN-deklaration mot tvångsförsvinnanden samt om förstärkta resurser till FN:s MR-kommissions arbetsgrupp om tvångsförsvinnanden (the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances),

1987/88:U528 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om de sovjetiska judarnas situation,

1987/88:U540 av Alf Svensson (c) vari yrkas att riksdagen beslutar hos regeringen begära förslag till återkallande av reservationen till artikel 2 i tilläggsprotokollet av den 20 mars 1952 till 1950 års europeiska konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Det folkrättsliga regelsystemet

I detta betänkande har utskottet att behandla ett antal motioner som har väckts under allmänna motionstiden. Motionerna har i huvudsak tagit upp frågor rörande medborgerliga och politiska rättigheter, vilket återspeglas i betänkandet.

De mänskliga rättigheterna är dock fler. I det folkrättsliga regelsystem som vuxit fram rörande de mänskliga rättigheterna är ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter likställda med medborgerliga och politiska.

Som grund för det internationella normsystemet på hela rättighetsområdet ligger FN:s allmänna förklaring från 1948 om de mänskliga rättigheterna. Förklaringen återfinns som bilaga till betänkandet.

De mänskliga rättigheterna är rättigheter för den enskilde. Det normsystem som har vuxit fram internationellt är ägnat att skydda den enskilde mot övergrepp från statsmakterna.

Rättigheterna gäller för den enskilde individuellt men avser även de som utövas tillsammans med andra, t.ex. fackliga rättigheter. Sverige ansluter sig till rättsuppfattningen att till mänskliga fri- och rättigheter bör endast hänföras sådana rättigheter som kan göras gällande av individen gentemot statsmakterna.

Det är i år 40 år sedan FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs (den 10 december 1948). Förklaringen utarbetades av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna och är det grundläggande dokumentet på detta område.

Den allmänna förklaringen följdes 1966 av konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och av konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Båda dessa konventioner är bindande för de stater som har undertecknat dem. Tillsammans med den allmänna förklaringen brukar dessa konventioner kallas "Bill of Human Rights".

Därtill har inom ramen för FN flera konventioner och förklaringar utarbetats med syfte att skydda speciella grupper eller intressen. År 1966 tillkom konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering. År 1979 antogs konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. År 1984 antogs konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Andra konventioner som antagits i FN är 1948 års konvention om folkmord, 1951 års konvention om flyktingar (med tilläggsprotokoll 1966), 1954 års konvention om statslösa samt 1926 års slaverikonvention (med tilläggsprotokoll 1966).

FN har hittills inte kunnat anta en konvention om förbud mot dödsstraff.

Under utarbetande är en konvention om barns rättigheter och en konvention om migrerande arbetares mänskliga rättigheter. Det pågår även arbete på en deklaration om rätten att främja och försvara de mänskliga rättigheterna.

Inom FN:s fackorgan har även antagits en rad konventioner som rör de mänskliga rättigheterna. ILO:s medlemmar har t.ex. antagit konventioner rörande barnarbete, föreningsfrihet, förbud mot tvångsarbete, diskriminering inom arbetslivet och rätten till arbete. Inom UNESCO har antagits en konvention mot diskriminering i undervisningen.

Vid sidan av bindande konventioner har FN och FN:s fackorgan under åren antagit förklaringar och resolutioner som inte är bindande, men som ändå kan anses tjäna som rättesnöre i vissa folkrättsliga frågor. Exempel på resolutioner och förklaringar som har relevans för de motioner som utskottet nu har att behandla är förklaringen om avskaffande av alla former av religiös ofördragsamhet (1981), en förklaring om barnens rättigheter samt resolutioner om avskaffande av dödsstraff.

Utänför FN-systemet är 1949 års Genève-konventioner angående skydd för krigets offer m.m. samt de två tilläggsprotokollen från 1977 av betydelse (ett tilläggsprotokoll om barn i väpnade konflikter).

Även i Europa har nedlagts ett stort arbete för att främja de mänskliga rättigheterna. Direkt efter FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna utarbetades den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. Konventionen antogs 1950 av Europarådet. Samtliga medlemsstater i Europarådet är anslutna till konventionen och konventionen kan anses ha varit en viktig inspirationskälla för FN-arbetet på samma område. Europarådet har senare antagit åtta tilläggsprotokoll till konventionen. Av intresse är här bl.a. det första protokollet som bl.a. behandlar äganderätten, rätten till fria val och rätten till undervisning och det sjätte protokollet som förbjuder dödsstraff i fredstid.

Skyddet och främjandet av mänskliga rättigheter har även varit en viktig del av arbetet inom den europeiska säkerhetskonferensen (ESK) och slutdokumentet har fått stor betydelse i praktiken. Det sägs uttryckligen i slutdokumentet från Helsingfors (1975) att respekt för de mänskliga rättigheterna utgör en väsentlig faktor för freden. Slutdokumentet är dock inte juridiskt bindande.

Det finns därför inte något system för prövning av konkreta frågor om överenskommelsens tolkning eller tillämpning. Snarast är Helsingforsöverenskommelsen ett slags avsiktsförklaringar vilkas betydelse ligger på det politiska och moraliska mer än på det juridiska planet. De har fått stor betydelse i praktiken bl.a. vad gäller mänskliga kontakter över gränserna i Europa.

De uppföljningskonferenser som har hållits i Belgrad, Madrid och nu i Wien har dock bl.a. behandlat hur åtagandena rörande mänskliga rättigheter i Helsingfordsdokumentet har efterlevts. Under det pågående mötet i Wien undersöks även möjligheterna att deltagarländerna skall kunna komma överens om ytterligare åtaganden bl.a. vad avser mänskliga rättigheter. I likhet med Helsingfordsdokumentet blir dessa endast moraliskt bindande.

I vissa andra regioner har utarbetats konventioner för skydd av de mänskliga rättigheterna. Sålunda antog OAS — organisationen för de amerikanska staterna — år 1969 en amerikansk konvention om de mänskliga rättigheterna, det s.k. San José-fördraget. Det trädde i kraft 1978. OAU — organisationen för de afrikanska staterna — antog år 1981 den afrikanska stadgan om mänskliga rättigheter och folkens rättigheter. Det finns vidare ett förslag till en stadga om mänskliga rättigheter och folkens rättigheter i arabvärlden. Arabförbundet har dock inte tagit ställning till förslaget.

Inom FN-systemet har utvecklats kontrollsysteem för att tillse att de stater som undertecknat en konvention rörande skyddet av de mänskliga rättigheterna, också efterlever konventionen. Kontrollen utövas av kommittéer till vilka konventionsstaterna åläggs rapportera om hur de uppfyllt konventionsåtagandena. Kommittéerna kan även granska klagomål som väcks av en konventionsstat mot en annan eller av enskilda mot en stat. Kontrollkommittéer har upprättats för de tre MR-konventioner som antogs 1966: konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering samt för att övervaka efterlevnaden av 1979 års konvention om avskaffande av allt slags diskriminering av kvinnor och, slutligen, 1984 års tortyrkonvention.

Kommittéernas möjlighet till en effektiv övervakning försvagas dock av att de endast kan pröva klagomål från stater eller enskilda personer om klagomålet riktar sig mot det begränsade antal stater som uttryckligen, genom särskild förklaring eller genom anslutning till ett frivilligt protokoll, godtagit kommitténs kompetens att pröva sådana klagomål. Sådana frivilliga protokoll har tillförts konventionen om de politiska och medborgerliga rättigheterna, tortyrkonventionen och rasdiskrimineringskonventionen. Få stater har erkänt enskilda klagomål. Hittills har t.ex. endast 42 av de 87 stater som ratificerat konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter anslutit sig till det frivilliga protokollet. Av de 33 stater som antagit 1984 års tortyrkonvention har 15 godkänt kommitténs behörighet att ta upp klagomål från annan konventionsstat eller från enskild. Endast 12 av de 124 stater som antagit 1966 års rasdiskrimineringskonvention har antagit kommitténs kompetens att behandla klagomål från enskilda.

De olika kommittéerna rapporterar till FN:s generalförsamling, vanligtvis via FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC). År 1946 upprättade ECOSOC Kommissionen för de mänskliga rättigheterna (MR-kommissionen) som är det centrala organet inom FN-systemet för främjandet av de mänskliga rättigheterna. Kommissionen har även en underkommission (Underkommissionen för förhindrande av diskriminering och skydd av minoriteter). Denna underkommission fungerar delvis som ett beredningsorgan till MR-kommissionen. MR-kommissionen har 43 medlemmar. Sverige är medlem för perioden 1989–1991.

För att generellt kunna granska alla FN:s medlemsstaters respekt för de mänskliga rättigheterna, dvs. även icke konventionsstater, har MR-kommissionen utvecklat olika övervakningsmekanismer vilka, utan stöd i någon konvention, skall kunna användas till att övervaka hur olika enskilda länder uppfyller de normer som uppsatts rörande mänskliga rättigheter.

En av dessa mekanismer är den s.k. 1503-proceduren som är en konfidentiell granskning av klagomål från enskilda, grupper etc. om brott mot de mänskliga rättigheterna. Granskningen utförs av arbetsgrupper under MR-kommissionen och dess underkommission som bedömer om brottet innebär ett grovt och systematiskt kränkande av mänskliga rättigheter. Det slutliga ställningstagandet hänskjuts då till MR-kommissionen som kan besluta om

t.ex. en officiell undersökning skall genomföras eller en rapportör tillsätts.

MR-kommissionen har under senare år tillsatt särskilda rapportörer, representanter eller arbetsgrupper för att studera MR-situationen i vissa länder (Afghanistan, Chile, El Salvador Iran och Cuba) eller för att studera särskilda brott mot de mänskliga rättigheterna (tvångsförsvinnanden, summariska avrättningar, tortyr och religiös intolerans).

FN-systemet har inga sanktionsmöjligheter mot de stater som bryter mot de mänskliga rättigheterna. De kommittéer som tillsatts för att kontrollera konventionsstaternas tillämpning av konventionerna och för att pröva klagomål kan inte avge bindande avgöranden. Vid mål mellan två stater kan kommittéerna söka få till stånd en förlikning men om detta misslyckas kan kommittéerna endast avge rapport med fakta i målet och parternas argumentering. Vid klagomål från en enskild kan kommittén fälla utslag. Detta gäller dock endast de stater som tillträtt det frivilliga protokollet eller avgivit särskild deklaration eftersom endast de erkänt kommitténs kompetens att pröva enskilda mål. I andra fall är offentliggörandet av missförhållanden, diskussion och fördömande inom FN-systemet och moraliska påtryckningar på den förbrytande staten de former av sanktion som finns. FN-systemet kan dock inte framtvunga någon form av rättelse mot den berörda statens vilja.

FN kan finansiellt bistå personer vars mänskliga rättigheter kränkts. År 1978 upprättade generalförsamlingen på nordiskt initiativ en frivillig fond för hjälp till personer som utsatts för brott mot de mänskliga rättigheterna i Chile. 1981 breddades fondens mandat till att bistå personer över hela världen som utsatts för tortyr.

FN kan även bistå med experthjälp till de länder som vill främja mänskliga rättigheter och demokrati utan att ha tillräckliga medel eller kunskaper. MR-kommissionen har upprättat ett program för rådgivning och tekniskt bistånd. Biståndet som finansieras via en frivillig fond kan användas till bl.a. utbildning av personal och rådgivning i frågor som rör mänskliga rättigheter.

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna har i motsats till FN-systemets konventioner försetts med ett effektivt implementeringssystem. Övervakningen av att medlemsstaterna efterlever konventionerna sker genom tre organ: den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna, den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna samt Europarådets ministerkommitté. Två typer av mål kan anhängiggöras inför kommissionen: mellanstatliga mål och enskilda mål. Alla konventionsstaterna (tillika Europarådsmedlemmar) utom Cypern har godtagit den enskilda klagorätten. Kommissionen avlägger rapport till ministerkommittén som kan pröva frågan. På begäran av den berörda staten eller kommissionen kan ett mål även föras till den europeiska domstolen för prövning. Alla Europarådets stater har godkänt domstolens jurisdiktion vad gäller mellanstatliga mål. För enskilda mål har inte Turkiet och Cypern godkänt domstolens behörighet. Domstolens dom är bindande för staterna.

1a Förstärkta resurser och ökat stöd till FN:s arbete för skydd av mänskliga fri och rättigheter

1b Stöd till länder där folkrätten hotas

En genomgång av folkrättens regler för skyddet av mänskliga rättigheter kan ge intryck av att det skulle vara förhållandevis väl sörgt för att mäns, kvinnors och barns rättigheter skyddades runt om i världen. Verkligheten är emellertid annorlunda, något som nyhetsförmedlingen dagligen ger skrämmande bevis på.

Reglerna finns men de respekteras inte i praktiken. Många stater har över huvud taget inte anslutit sig till de viktigaste internationella konventionerna. Andra har anslutit sig, men godtar inte de befintliga procedurerna för prövning av klagomål över kränkningar av mänskliga rättigheter.

Det internationella samfundet har nu kommit långt i det normativa arbetet rörande mänskliga rättigheter. Arbetet inom FN bör därför främst inriktas på att se till att de normer och principer som utarbetats även efterlevs och att fler stater ansluter sig till de bindande fördragsbestämmelser som finns samt godtar de prövningsprocedurer som existerar. Det är även viktigt att prövningsprocedurerna förbättras och utvidgas.

Arbetet inom FN, då i första hand inom MR-kommissionen för främjandet av mänskliga rättigheter, bör även mer än tidigare inriktas på missförhållanden i enskilda länder. Brott mot de mänskliga rättigheterna i olika länder, oavsett vilket landet är, måste kunna tas upp till behandling i FN i syfte att påverka den internationella opinionen och sätta tryck på vederbörande regeringar att bättre respektera de mänskliga rättigheterna.

Utskottet får dock konstatera att det är svårt att få till stånd en FN-granskning av förhållandena i enskilda länder. De länder som motsätter sig FN:s granskning hävdar att den innebär en inblandning i inre angelägenheter. Länder inom samma region som vet att de inte levt upp till sina åtaganden tenderar också att skydda varandra. MR-kommissionen och generalförsamlingen stöter därför på allt större motstånd mot att t.ex. tillsätta nya rapportörer eller kommittéer för att undersöka förhållanden rörande mänskliga rättigheter i enskilda länder.

Det är numera en internationellt accepterad uppfattning att skyddet av mänskliga rättigheter är en internationell angelägenhet. Det kan därför aldrig vara en stats ensak hur den behandlar sina medborgare eller andra människor som befinner sig på dess territorium. Ingen stat kan därför hävda att påtalande av kränkning av mänskliga rättigheter är en otillåten inblandning i statens inre angelägenheter. I stället är det enligt den svenska uppfattningen det internationella samfundets skyldighet att påtala kränkningar av mänskliga rättigheter varhelst de än sker.

Det gäller att trots många länders motvilja mot samarbete finna sätt att kontrollera hur staterna uppfyller sina åtaganden. En framkomlig och relativt effektiv metod som utvecklats under senare år är att, i stället för att utpeka enskilda länder, ta upp förekomsten globalt av särskilt allvarliga brott mot mänskliga rättigheter (teman) och inom ramen för dessa teman se till att

de länder där kränkningar förekommer, noggrant studeras. Exempel på sådana teman är tortyr och tvångsförsvinnanden.

Det arbete som utförs för att tillse att konventionerna rörande de mänskliga rättigheterna efterlevs försvåras av att den praktiska uppföljningen inte fungerar som den skall. FN söker kontrollera hur staterna uppfyller sina åtaganden enligt konventionerna genom att kräva att dessa regelbundet rapporterar till kommissionen för mänskliga rättigheter eller till generalförsamlingen och redogör för hur de följer upp sina åtaganden. Länderna inkommer emellertid med sina rapporter sent eller inte alls. Stor eftersläpning förekommer också i sekretariatens granskning av de inkomna rapporterna.

Stärkandet av skyddet för de mänskliga rättigheterna ingår som en central del i svensk utrikes- och biståndspolitik. Det är också en politik som har starkt stöd av den svenska opinionen. Den svenska regeringen har arbetat aktivt på att såväl stärka normsystemet inom FN som på att effektivisera uppföljningen av detta normsystem.

Det är enligt utskottets uppfattning mycket viktigt att regeringen fortsätter sitt arbete på att förmå fler stater att godta de befintliga procedurerna för prövning av klagomål över kränkning av mänskliga rättigheter. Det är även viktigt att arbetet på att effektivisera rapporterings- och uppföljningsprocesserna i FN fortsätter.

Det finansiella stöd som Sverige ger till MR-kommissionens program för tekniskt bistånd fyller, enligt utskottets uppfattning, en betydelsefull funktion. Biståndet går som beskrivits ovan till att hjälpa de länder som så önskar med att bygga upp en politik, en lagstiftning och en infrastruktur som främjar respekten för de mänskliga rättigheterna. Hittills har medel använts till utbildning av personal, rådgivning och seminarier. Programmet kan bli av stor betydelse för FN:s möjligheter att nå ut även till länder som motsätter sig en granskning av landets politik vad avser mänskliga rättigheter. Det är utskottets uppfattning att det svenska stödet till programmet bör fortsätta.

Arbetet på att förbättra respekten för de mänskliga rättigheterna kan synas svårt. De många frivilliga organisationer som övervakar staternas efterlevnad av de juridiska instrument som finns gör en beundransvärd insats. Amnesty International intar här en särställning genom sina rapporter om brott mot mänskliga rättigheter i olika länder. Röda korset (ICRC) utför likaså en viktig insats men är på grund av sina arbetsprinciper förhindrat att öppet kritisera sina verksamhetsländer. Bland andra organisationer som aktivt engagerar sig för skyddet av de mänskliga rättigheterna märks Rädda barnen och internationella juristkommissionen.

Dessa organisationer och andra som aktivt främjar mänskliga rättigheter spelar bl.a. en stor opinionsbildande roll. Opinionsbildning såväl nationellt som inom ramen för de internationella organisationerna samt internationellt lagstiftningsarbete är enligt utskottets uppfattning för närvarande några framkomliga vägar att gå för att stärka folkens medvetande om sina rättigheter och regeringarnas om sina skyldigheter.

Sverige har sedan länge givit ett aktivt bidrag till främjandet av mänskliga rättigheter inom ramen för de internationella organisationerna. Det svenska medlemskapet i Kommissionen för de mänskliga rättigheterna 1989–1991

kommer att ge regeringen ökade möjligheter att påverka FN:s arbete på området.

En annan möjlighet att från svensk sida förbättra staternas efterlevnad av sina åtaganden är att inrikta det svenska bilaterala biståndet på åtgärder som främjar demokrati och mänskliga rättigheter i mottagarländerna. Denna uppfattning framfördes i bl.a. utskottets betänkande UU 1987/88:20 s. 25. Utskottet konstaterade där att partiernas synpunkter rörande denna fråga väl sammanföll och sammantagna borde kunna ligga till grund för regeringens arbete på att inom ramen för biståndsarbetet främja demokratin och respekten för de mänskliga rättigheterna i mottagarländerna. Mot denna bakgrund försöker SIDA utforma och genomföra de bilaterala svenska biståndsinsatserna på ett sätt som befrämjar detta mål. Från och med budgetåret 1987/88 finns i biståndsbudgeten under anslagsposten Särskilda program en särskild delpost som skall utnyttjas för insatser av specifik betydelse för demokratisk utveckling och respekten för de mänskliga rättigheterna.

Utskottet får konstatera att en stor del av det svenska bilaterala biståndet redan används till att främja de mänskliga rättigheterna och en demokratisk samhällsutveckling. (Bl.a. genom det humanitära biståndet till Latinamerika och Södra Afrika.)

I motion U514 yrkande 2 framförs krav på regeringen att genom initiativ på det internationella planet förbättra efterlevnaden av de instrument som finns för att skydda mänskliga rättigheter.

I motion U525 yrkande 1 krävs förstärkta resurser till FN:s arbete för mänskliga fri och rättigheter. I samma motion yrkande 5 tas behovet upp av stöd till länder där folkrätten hotas. Liksom tidigare år då dessa frågor behandlats (senast i betänkande UU 1987/88:4) instämmer utskottet i det allmänna syftet bakom dessa yrkanden.

Av vad som ovan sagts framgår att Sverige arbetar aktivt för att bl.a. inom FN:s ramar förstärka och utvidga skyddet för mänskliga rättigheter och främja demokratins utbredning. Stöd för folkrätten är en av de grundläggande principerna i svensk utrikespolitik. Det föreligger en bred enighet om vad som framförs i motion U525 om betydelsen av att den svenska regeringen aktivt arbetar för internationella åtgärder som garanterar folkrätten. Vad gäller finansieringen av arbetet på detta område får utskottet dock konstatera att finansieringen av FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna med underorgan och arbetsgrupper går via FN:s reguljära budget. Medlemsstaternas bidrag till denna reguljära budget är proportionellt fastställt. Från svensk sida framförs regelbundet i generalförsamlingen behovet av att tillse att arbetet till skydd för mänskliga rättigheter tillförsäkras tillräckliga resurser. FN befinner sig alltså i en finansiell kris. För att varaktigt lösa denna och för att bibehålla FN på en säker finansiell grund krävs dock, vilket utskottet tidigare framfört, (UU 1986/87:1) en rättvis fördelning av finansieringsbördan och inte i första hand att enskilda länder tar på sig ett ökat finansieringsansvar.

Möjligheterna att i dag ge frivilliga medel till FN:s arbete för mänskliga rättigheter begränsas till tre fonder: Fonden för personer som utsatts för tortyr, urbefolkningsfonden samt den nyligen inrättade fonden för rådgiv-

ning och tekniskt bistånd inom mänskliga rättighetsområdet. Sverige var tillsammans med de övriga nordiska länderna initiativtagare till fonden för tortyroffer och har under åren givit ett flertal bidrag. Sverige är en av de största bidragsgivarna till fonden för rådgivning och tekniskt bistånd. Utskottet förutsätter att Sverige även i framtiden kommer att ha en generös inställning.

Härmed torde yrkande 2 i motion U514 och yrkandena 1 och 5 i motion U525 få anses besvarade.

1c Inrättande av en särskild kommissarie för mänskliga rättigheter

Bakgrund

Frågan om en kommissarie för de mänskliga rättigheterna som väcks i motion U525 yrkande 4 har utskottet behandlat tidigare vid ett flertal tillfällen. (Senast i betänkandet UU 1987/88:4.) Redan år 1964 tog Costa Rica och Sverige upp frågan i FN:s generalförsamling om att inrätta en post som kommissarie. Tanken var att härigenom ge ytterligare tyngd åt det viktiga arbete som FN utför med att främja de mänskliga rättigheterna. Förslaget fick inte stöd av generalförsamlingen. Frågan togs senast upp år 1977 och diskuterades i generalförsamlingen fram till 1982 utan att önskat resultat uppnåtts. Ett antal u-länder och öststater motsätter sig inrättandet av en kommissarie eftersom de befarar att detta kan komma att innebära ökad inblandning från FN:s sida i vad de anser vara länders inre angelägenheter. Eventuellt kan en kompromiss sägas ha uppnåtts 1982 då generalförsamlingen enhälligt beslöt att upphöja FN:s enhet för de mänskliga rättigheterna till ett center. Sedermera har tjänsten som chef för centret upphöjts till biträdande generalsekreterare och chef för FN:s kontor i Genève.

Utskottet

Utskottet upprepar sin tidigare uppfattning att det är beklagligt att det inte har funnits tillräckligt stöd bland FN:s medlemsstater för en kommissarie för mänskliga rättigheter. Generalsekreterarens beslut 1982 att upphöja enheten för mänskliga rättigheter och dess chef kan dock sägas vara ett steg i rätt riktning.

Utskottet utgår från att regeringen fortsätter att undersöka möjligheterna att inrätta en befattning som kommissarie för de mänskliga rättigheterna. För att kunna bli effektiv och verkligen bli en förstärkning av FN:s arbete för skydd av de mänskliga rättigheterna måste dock en kommissarie ha auktoritet och stöd av en majoritet av medlemsländer.

Yrkande 4 i motion U525 får härmed anses besvarat.

Bakgrund

Frågan om ett FN-universitet för demokrati och mänskliga rättigheter har tidigare behandlats av utskottet (senast i UU 1987/88:4).

Det finns i dag två FN-universitet: FN-universitetet i Tokyo (UNU) och fredsuniversitetet i Costa Rica. FN-universitetet i Tokyo började sin verksamhet 1975. Dess kursplaner är inte i första hand inriktade på mänskliga rättigheter utan universitetet har haft tre prioriteringsområden: Världssvälten, social utveckling och användandet av naturresurser. Universitetet finansieras med frivilliga bidrag. Under FN-universitetet skapades 1986 ett världsinstitut för utvecklingsforskning i Helsingfors (WIDER). Detta finansieras huvudsakligen av finska regeringen. Fredsuniversitetet i Costa Rica upprättades 1980 på initiativ av landets dåvarande president. Universitetet finansieras av Costa Ricans regering. Under FN:s olika fackorgan finns även ett antal olika utbildningsinstitutioner, bl.a. kan nämnas Sjöfartsuniversitetet i Malmö som hör till IMO.

Utskottet

Utskottet stöder det allmänna syfte som ligger bakom yrkandet. Ett initiativ i denna fråga skulle ligga väl i linje med det stöd som vi från svensk (och nordisk) sida ger FN i dess arbete på att främja demokrati och mänskliga rättigheter. Utbildning och information spelar en stor roll när det gäller att stödja den demokratiska utvecklingen i länder som tidigare haft diktatur och förtryck.

FN befinner sig dock i en finansiell kris. Det finns därför i dag knappast några möjligheter att skapa ett nytt FN-organ som skulle finansieras med reguljära medel. Inte heller torde det finnas några möjligheter att få ett universitet för demokrati och mänskliga rättigheter finansierat med frivilliga medel, dvs. utanför FN:s reguljära budget. Trots att behovet av studier och utbildning rörande mänskliga rättigheter finns, bedömer utskottet det inte meningsfullt att nu väcka förslag om inrättandet av ett FN-universitet för demokrati och mänskliga rättigheter.

Behovet av studier om mänskliga rättigheter har dock uppmärksamrats inom UNESCO som är det FN-organ som ansvarar för FN-universitetets verksamhet. (Universitetet redovisar sin verksamhet inför UNESCO:s styrelse.)

Bl.a. skall UNESCO utarbeta undervisningsmaterial rörande mänskliga rättigheter. Utskottet har erfarit att mänskliga rättigheter och den roll som UNESCO kan spela t.ex. på undervisningsområdet tillmäts stor betydelse inom ramen för det arbete som pågår inom UNESCO för att utarbeta organisationens program 1990–1995. Parallellt härmed undersöker FN-universitetet möjligheten att inom ramen för universitetskurser rörande interkulturell förståelse lägga in undervisning om mänskliga rättigheter.

FN-universitetet har i likhet med FN-systemet i övrigt dock under en tid befunnit sig i finansiellt trångmål. En konsolideringsprocess pågår för närvarande.

Yrkande 10 i motion U525 avstyrks härmed.

2. Inrättande av en UD-avdelning för mänskliga rättigheter

Bakgrund

Arbete på att befrämja de mänskliga rättigheterna utförs i dag vid ett antal olika avdelningar på UD: rättsavdelningen, politiska avdelningen, avdelningen för internationellt utvecklingssamarbete samt även, för vissa specifika frågor, handelsavdelningen. Enhet 5 på den politiska avdelningen behandlar ärenden rörande FN och FN:s fackorgan, däribland FN:s arbete rörande mänskliga rättigheter. Enhet 4 på rättsavdelningen behandlar ärenden som rör mänskliga rättigheter, Europarådet, europeiska kommissionen och domstolen samt FN. De enheter på den politiska avdelningen som bevakar olika enskilda länder samt biståndsavdelningens bilaterala enhet följer även situationen beträffande mänskliga rättigheter i dessa länder. Även i det arbete som utförs vid biståndsavdelningens multilaterala enhet och i enheten för budget och planeringsfrågor ingår främjandet av mänskliga rättigheter som en viktig del.

Handelsavdelningens enhet 2 (multilaterala handelsfrågor) behandlar inom ramen för GATT och OECD frågor rörande mänskliga rättigheter i det ekonomiska livet, bl.a. barnarbete och fackliga rättigheter.

Utskottet

Lika mångfacetterad som människan är, lika varierade som människans sociala kontakter och relationer är, lika mångfacetterade och varierade är de mänskliga rättigheterna och friheterna. Arbetet på att främja dessa rättigheter och friheter kommer därmed av nödvändighet att täcka i stort sett alla utrikespolitikens områden. Vissa frågor kan mer renodlat än andra sägas tillhöra mänskliga rättigheter. Häri ingår utarbetande av folkrättsliga instrument eller beredning av svenska mål som väckts med åberopande av Europakonventionen. Hit hör även det svenska deltagandet i FN:s arbete för främjandet av mänskliga rättigheter (MR-kommissionen och tredje utskottet i FN:s generalförsamling).

Situationen avseende de mänskliga rättigheterna i enskilda länder t.ex. torde dock inte på ett meningsfullt sätt kunna avskiljas från bevakningen av andra aspekter på landet i fråga. En renodlad avdelning på UD enbart för frågor rörande mänskliga rättigheter riskerar, enligt utskottets uppfattning, slå sönder en för närvarande väl fungerande struktur utan att något därmed skulle vinnas i effektivitet eller överblick.

Enligt vad utskottet erfarit, sker samarbete löpande mellan de olika avdelningar som sysslar med skilda aspekter på mänskliga rättigheter.

Härmed avstyrks yrkande 1 i motion U514.

3. Skydd av barn och barns rättigheter

Bakgrund

År 1959 antog FN:s generalförsamling en deklaration om barns rättigheter.

År 1979, som var det internationella barnåret, tillsatte FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna en arbetsgrupp för att utarbeta en konvention om barns rätt.

Arbetet på konventionen är nu inne i sin slutfas. Konventionen omfattar 31 artiklar varav 21 behandlar barns rätt på olika områden och övriga artiklar behandlar formalia och uppföljning av konventionen.

Enighet har uppnåtts inom arbetsgruppen om samtliga frågor med undantag av finansieringen av den kommitté som skall övervaka att konventionen efterlevs. En sista diskussion av konventionstexten skall föras vid arbetsgruppens möte i november–december 1988. Förhoppningen är att konventionstexten därefter skall kunna antas av FN:s generalförsamling hösten 1989 och därefter ratificeras av FN:s medlemsstater.

I barnkonventionen kombineras för personer under 18 års ålder de rättigheter som hitintills har skyddats genom två olika konventioner, dvs. konventionen för medborgerliga och politiska rättigheter och konventionen för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. 18-årsgränsen gäller endast för stater som ej har lagstadgad lägre myndighetsålder.

Konventionen stadgar bl.a. barns rätt till liv, hälsa och utveckling, rätt till namn och nationalitet, till föräldrar, till att fritt uttrycka sina åsikter och till religion. I konventionen behandlas vidare rätten till utbildning, social trygghet och rätt till vila och lek samt handikappade barns och flyktigbarns speciella behov. Konventionen behandlar även adoptioner, barn i väpnade konflikter och barn i brottmålsprocess. Exploatering av barn förbjuds. Konventionen innehåller förbud mot barnprostitution, barnpornografi och exploatering av barn genom försäljning eller barnarbete. Konventionen fastställer behovet av minimiålder för barnarbete.

För första gången förbjuds kvinnlig omskärelse.

Konventionens efterlevnad skall enligt förslaget kontrolleras av en övervakningskommitté bestående av 10 experter. Experterna skall nomineras av signatärstaterna till konventionen men fungera i egen kapacitet. Experterna skall väljas för 4 år och kan återväljas. UNICEF och andra FN-organ kan ingå i övervakningskommittén. Frivilliga organisationer kan ingå som rådgivare till kommittén. Såväl UNICEF och andra FN-organ som frivilligorganisationer kommer att bistå med att praktiskt genomföra åtgärder föranledda av de rapporter som kommittén får från signatärstaterna (tekniskt råd eller bistånd). UNICEF får här en central ställning.

Signatärstaterna skall enligt förslaget rapportera om de åtgärder de vidtagit nationellt med anledning av konventionen. De första rapporterna

skall inkomma till kommittén två år efter det att konventionen trätt i kraft. Därefter skall signatärstaterna rapportera vart femte år.

En av konventionens mer kontroversiella artiklar har varit den preliminära antagna artikel 20 som rör barn i väpnade konflikter. I artikeln har den nedre åldergränsen för rekrytering till väpnade styrkor satts till 15 år vilket sammanfaller med tidigare lagstiftning på området (1977 års tilläggsprotokoll till Genèvekonventionerna angående skydd för krigets offer m.m. Från svensk sida har förordats en nedre åldergräns om 18 år.

Skyddet av civilbefolkningen (i synnerhet barn) vid en väpnad konflikt som tas upp i artikel 20 har även från svensk sida ansetts vara otillräckligt i den nuvarande lydelsen. Enligt förslaget till konventionen står att de stridande parterna skall vidta alla görliga (feasible) åtgärder för att skydda civilbefolkningen.

Från svensk sida anses att alla nödvändiga (necessary) åtgärder skall vidtas till civilbefolkningens beskydd.

UNICEF samt Rädda barnen, Röda korset m.fl. frivilligorganisationer har aktivt deltagit i arbetet på konventionen. UNICEF har sedan en längre tid ägnat uppmärksamhet åt frågan om barn som är utsatta för särskilt svåra förhållanden såsom krig. Särskilda hjälpprogram har igångsatts för barn i krigsområden som Libanon och El Salvador.

Arbetet på att förbättra barns situation pågår även inom Europarådet och inom FN:s MR-kommission. Kommissionens underkommission (för hinder mot diskriminering och skydd av minoriteter) har en arbetsgrupp för nutida former av slaveri. Denna arbetsgrupp har sedan sin tillkomst år 1974 bl.a. studerat barnarbete i nära samarbete med UNICEF, ILO m.fl och olika frivilliga organisationer.

Under det möte med arbetsgruppen som hölls i augusti 1988 beslöts att arbetsgruppen framgent skall ägna speciell uppmärksamhet åt handel med människor, försäljning av barn, exploatering av barn genom barnarbete, barnprostitution och barnpornografi. Tre ämnen skall under de kommande tre åren bli föremål för djupstudier: förhindrande av försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi (1989), utrotning av exploatering av barnarbete och livegenskap (1990) och förhindrandet av handel med människor och utnyttjande av annans prostitution (1991).

I den aktuella barnkonventionen stadgas i artikel 18 bl.a. om minimiålder för barnarbete. Artikeln är ägnad att komplettera och förstärka redan existerande folkrättsliga dokument på området. Dessa inkluderar 1921 års konvention om undertryckande av handeln med kvinnor och barn, samt ILO:s konvention nr 138 från 1973 vari minimiåldern för yrkesarbete sattes till 15 år.

UNICEF arbetar för avskaffande av barnarbete och exploatering av barn. I nära samarbete med ILO strävar UNICEF att genom en allmän förbättring av barnens och deras föräldrars situation och genom information och upplysning om barnarbetes skadliga effekter minska dess omfattning.

Inom ILO utarbetas och behandlas studier rörande barnarbete, bl.a. ett aktionsprogram mot barnarbete.

I motionerna U507, U525 och U526 tas FN:s barnkonvention upp. Det är två frågor som motionärerna anser ännu inte vara tillfredsställande lösta i konventionsarbetet: skyddet av barn i väpnade konflikter (artikel 20) och övervakningen av konventionens efterlevnad (artikel 22–24). Frågan om barn i väpnade konflikter har tidigare behandlats av utskottet (UU 1987/88:4). Motionärerna anser att den nuvarande utformningen av artikel 20 inte är tillfyllest utan att den lägre åldersgränsen för barns deltagande i väpnade konflikter bör sättas till 18 år.

De svenska representanterna i arbetsgruppen som utarbetat konventionsutkastet har arbetat för en höjning av åldersgränsen till 18 år. Enligt gällande konventionsrätt på området (1977 års tilläggsprotokoll till 1949 års Genèvekonventioner) har dock den nedre åldersgränsen för rekrytering av barn till väpnade styrkor satts till 15 år.

Utskottet delar motionärernas bekymmer över att de svenska ståndpunkterna inte kunnat tillgodoses. Artikelns har visserligen bl.a. efter svenska påtryckningar vid arbetsgruppens senaste möte förbättrats i och med att det nu stadgas att staterna i görligaste mån skall tillse att inga barn (dvs. personer under 18 år) skall delta i direkta stridigheter. Vid rekrytering till väpnade styrkor skall staterna även, enligt artikeln, söka välja så gamla barn som möjligt.

Utskottet utgår ifrån att de svenska representanterna vid arbetsgruppens nästa – och förhoppningsvis sista – möte söker få gehör för de svenska ståndpunkterna. Utskottet anser vidare att Sverige vid detta möte även ska söka få gehör för att staterna vidtar alla nödvändiga åtgärder för att undvika att barn deltar i direkta strider och inte endast "i görligaste mån". Det är även viktigt, enligt utskottet uppfattning, att artikel 20 utformas så att ett absolut förbud mot våld mot civilbefolkningen ingår samt att konventionen skall gälla för alla stater, inte endast de som ratificerat Genèvekonventionerna och 1977 års protokoll.

Härmed får yrkande 11 i motion U525 och yrkande 1 i motion U526 anses besvarade.

Vad gäller efterlevnaden av konventionen har, som framgår ovan, arbetsgruppen föreslagit en expertkommitté som i nära samarbete med bl.a. UNICEF och frivilliga organisationer skall övervaka att de stater som tillträder konventionen lever upp till sina åtaganden.

UNICEF kommer att spela en central roll i uppföljningsarbetet och i att ge tekniskt och ekonomiskt bistånd till u-länder som anser sig behöva stöd för att efterleva konventionen.

Det är utskottets uppfattning att Sverige bör ge övervakningskommittén allt stöd.

Härmed får den del som berör barnkonventionen i motion U507 och yrkande 2 i motion U526 anses besvarade.

Konventionen sammanfaller i sin nuvarande utformning generellt med svenska lagregler på området. Enda fall där en svensk reservation kan bli av nöden gäller artikel 19 där det krävs att frihetsberövade barn skall hållas avskilda från misstänkta eller dömda vuxna. Enligt svensk syn bör barn över huvud taget inte vara utsatta för straffprocessuella ingripanden. Om så är fallet placeras barn vanligtvis i öppna anstalter med ungdomar upp till 25 år (Sverige reserverade sig mot 1966 års FN-konvention om medborgarliga och politiska rättigheter av samma skäl.)

Andra områden där skillnader föreligger är artikel 2 avseende barns rätt till medborgarskap där konventionen i undantagsfall godtar hemvistprincipen, dvs. att barnet får medborgarskap i det land där det föds. Denna möjlighet finns för närvarande inte i svensk lag.

Artikel 3 ger rätt åt ett barn att vara part i ett domstols- eller administrativt förfarande som rör barnet. Detta är inte alltid fallet i Sverige.

Artikel 6 som ger uttryck för principen att barn och föräldrar inte skall skiljas åt, t. ex. vid frihetsberövande, kan komma i konflikt med sekretessregler vid kriminalvårdslagstiftningen.

Minimiåldern för barnarbete skiljer sig i Sverige från vad som stadgas i konventionen. Det kan i sammanhanget påpekas att Sverige inte anslutit sig till ILO:s konvention om en 15-årsgräns för barnarbete. Anledningen är svårigheterna att kontrollera efterlevnaden i jordbruket och små familjeföretag. Frågan är under övervägande hos regeringen.

Arbetet med artikel 20 i konventionen som behandlar barn i krig och där en gräns sätts för barns deltagande i direkta stridigheter har inneburit att den svenska värnpliktslagen har ändrats. Reglerna för inskrivning av underåriga (2 § första stycket och 15 § värnpliktslagen) tillät tidigare inskrivning av den som under inskrivningsåret fyller minst 16 år. Dessa regler har nu upphävts. Hädanefter gäller en 18-årsgräns (se även FöU 1987/88:4 sid. 11).

Även Hemvärnskungörelsen (1970:304) enligt vilken de som under antagningsåret fyller minst 15 år kan antas till hemvärnsungdom måste självfallet ses över och vid behov anpassas till Sveriges kommande åtaganden gentemot konventionen.

För att i övrigt kunna efterleva barnkonventionens stadganden torde ett samarbete över gränserna vara av nytta och hjälp. Utskottet tänker då främst på samarbetet med u-länderna, antingen bilateralt eller via FN. Sverige är sedan gammalt en av UNICEF:s största bidragsgivare. Det svenska biståndet uppgår för innevarande år till 260 milj. kr. Det nordiska biståndssamarbetet torde i framtiden bl. a. kunna ägnas åt att bistå u-länder med att efterleva barnkonventionen.

Ett nordiskt samarbete i formen av inrättandet av ett institut för barns rättigheter är, enligt utskottets uppfattning, en intressant idé. Det torde dock inte i första hand vara de nordiska länderna som en fördjupad debatt behövs om barns rättigheter och sambandet mellan rättigheter, utveckling och uppväxtvillkor.

Härmed avstyrks yrkande 13 i motion U525. Yrkande 3 i motion U526 får anses besvarat.

Frågan om barnarbete har under en följd av år behandlats av utskottet (senast i UUI987/88:4). Utskottet får upprepa den betydelse det lägger vid att Sverige och andra likasinnade länder i internationella sammanhang aktualiserar frågan om missbruket av barnarbetskraft.

Utskottet välkomnar det skydd mot barns exploatering som det föreliggande barnkonventionsförslaget utgör och det arbete som utförs inom ramen för MR-kommissionen. Det är ett svårt arbete där kampen måste föras mot fattigdomen i u-länderna och traditionella värderingar samt mot egoistisk kommersialism.

Sverige har sedan länge verkat för en socialklausul i GATT för att bl.a. kunna motverka barnarbete. Motståndet från u-ländernas sida har dock varit stort.

Utskottet utgår från att regeringen fortsätter sina ansträngningar att stärka opinionen mot barnarbete och med att främja den sociala och ekonomiska utvecklingen i u-länderna för att på så sätt minska incitamenten till barnarbete.

Härmed får motion U515 och yrkande 12 i motion U525 anses besvarade.

4. Avskaffande av dödsstraff

Bakgrund

Det finns i dag ingen konvention om förbud mot dödsstraff. I FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter stadgas inte dödsstraffets avskaffande utan endast begränsningar i dess användande. Dödsstraff får enligt denna konvention endast utmätas för de allvarligaste brotten och inte för brott som begås av minderåriga.

Det stora flertalet av FN:s medlemsländer använder sig fortfarande av dödsstraff. Endast 34 länder har enligt FN formellt förbjudit dödsstraff, minst 11 länder har sedan minst 10 år tillbaka slutat verkställa det och 12 länder har avskaffat det utom i exceptionella fall. Från svensk sida har vi länge verkat för att få ett förbud mot denna den yttersta kränkningen av människans rättigheter. Sverige tog redan år 1959 initiativet till att föra upp frågan om dödsstraffets avskaffande i FN. Enda resultat blev att FN:s ekonomiska och sociala råd fick i uppdrag att studera frågan. Så skedde under närmare tio år. Fortsatta svenska ansträngningar ledde till att FN genom att anta en resolution 1971 för första gången slog fast att målet var ett fullständigt avskaffande av dödsstraffet. Det var så långt man då kunde komma. År 1980 lade Sverige fram ett resolutionsförslag i FN om dödsstraffets avskaffande. En klar majoritet röstade för att frågan inte skulle behandlas. Sverige lade då tillsammans med Västtyskland fram ett förslag om ett frivilligt tilläggsprotokoll till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter i vilket tillträdande stater skulle åta sig att avskaffa och inte återinföra dödsstraffet. Förslaget stötte på stort motstånd. Ett utkast till frivilligt protokoll utarbetades dock och medlemsstaterna ombads komma med sina synpunkter på utkastet. Utkastet och en sammanställning av inkomna synpunkter remitterades till MR-kommissionen som i sin tur

remitterade frågan till sin underkommission (Underkommissionen för hinder mot diskriminering och skydd av minoriteter).

År 1985 gav ECOSOC underkommissionens särskilde rapportör i uppdrag att göra en analys av förslaget om ett frivilligt protokoll. Rapportörens rapport kunde antas vid underkommissionens möte hösten 1988. Frågan kommer nu att behandlas vid MR-kommissionens möte under våren 1989.

Sverige och de övriga nordiska länderna har också under lång tid aktivt verkat för ett avskaffande av dödsstraffet i Europa. Arbetet har här under senare år varit betydligt mer framgångsrikt. Över hälften av Europarådets medlemsländer (15 länder) har nu undertecknat ett tilläggsprotokoll till den europeiska konventionen angående avskaffande av dödsstraffet i fridstid. Elva av dessa länder har ratificerat protokollet. Endast Turkiet praktiserar fortfarande dödsstraff. Frågan om avskaffande av dödsstraff har även tagits upp på mötet i Wien om fred och säkerhet i Europa (ESK).

Utskottet

Motion U525 yrkande 2 tar upp behovet av att Sverige verkar för ett Europa fritt från dödsstraff. I samma motion yrkande 3 begärs förnyade initiativ till att få till stånd en internationell överenskommelse om avskaffande av dödsstraff.

Utskottet får konstatera att Sverige sedan lång tid tillbaka varit ett av de mest aktiva länderna i arbetet för att avskaffa dödsstraffet. Arbetet har ännu inte varit så framgångsrikt som vi önskat men heller inte resultatöst. Även om motståndet fortfarande är stort i många länder kan en svag trend ses som pekar på att antalet avrättningar och dödsdomar minskar. Enligt Amnesty Internationals årsrapport för 1987 utdömde 62 länder dödsstraff till 185 personer. Antalet utdömda dödsstraff är en betydlig minskning jämfört med året dessförinnan då 1 272 personer dömdes till döden. Antalet verkställda dödsstraff 1987 var 769 (39 länder). Detta innebär en liten höjning som torde hänföra sig till det stora antalet utdömda straff året dessförinnan.

Fyra länder avskaffade dödsstraffet helt och hållet under 1987: DDR, Filippinerna, Haiti och Liechtenstein. Det faktum att den rapport, rörande utkastet till ett frivilligt protokoll om avskaffande av dödsstraffet som utarbetades i underkommissionen för förebyggande av diskriminering och för skydd av minoriteter, kunde antas enhälligt vid underkommissionens möte i september 1988 är ett steg framåt, om än blygsamt. Det är utskottets förhoppning att MR-kommissionen konstruktivt fortsätter att behandla frågan och att det så småningom skall kunna utmynnas i ett protokoll med bred anslutning.

Utskottet har då frågan tidigare behandlats (senast i UU 1987/88:4) betonat vikten av att arbetet på att avskaffa dödsstraffet i Europa även sprids till Europas östra delar. ESK är här ett lämpligt forum och det är utskottets förhoppning att frågan om dödsstraffets avskaffande även kan komma med i det slutdokument som blir resultatet av det pågående mötet i Wien.

Härmed får yrkande 2 och 3 i motion U525 anses besvarade.

Utskottet vill i detta sammanhang även ta upp den del av motion U507 som behandlar utdömning av dödsstraff till barn i vissa av USA:s delstater.

I konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter åtar sig konventionsstaterna att inte döma ut dödsstraff för brott som begåtts av personer under 18 år. USA undertecknade konventionen år 1977 men har sedan inte ratificerat den och är alltså inte folkrättsligt bunden.

Artikel 19 i den konvention för barn som är under utarbetande innehåller förbud mot dödsstraff för brott begångna av barn (dvs. för dem som är under 18 år).

Det är utskottets förhoppning att USA antingen genom att ratificera konventionen för medborgerliga och politiska rättigheter eller barnkonventionen skall avskaffa dödsstraffet för barn och att USA med sitt uttalade engagemang för demokrati och mänskliga rättigheter som ett nästa steg helt skall avstå från användande av dödsstraffet.

Härmed får den del av motion U507 som behandlar dödsstraffet anses besvarat.

5. Tvångsförsvinnanden

Bakgrund

Tvångsförsvinnanden har länge använts av vissa regimer som en metod att sprida terror och göra sig av med motståndare utan att regimen kan ställas till ansvar. Om en person försvinner och senare hittas mördad finns det inga bevis och inga vittnen. Innan denna terrorismetod började uppmärksammas var det ett bekvämt sätt för olika regimer att på samma gång kunna krossa politiskt motstånd och behålla en respektabel och demokratisk fasad. Denna kränkning av de mänskliga rättigheterna utnyttjas i många av världens länder. Det finns bedömare som anser att över 100 000 personer har försvunnit på detta sätt under senare år.

Många fall rapporteras dock inte.

FN:s arbetsgrupp mot tvångsförsvinnanden misstänkte att tvångsförsvinnanden hade ägt rum i 40 länder under 1987. Anmälningar om tvångsförsvinnanden kom under året från 14 länder.

Under 1987 erhöll arbetsgruppen 3 500 anmälningar om försvunna personer. Efter undersökningar av arbetsgruppen rapporterades 1 094 fall till de berörda regeringarna. Övriga anmälningar återfördes till källorna eftersom de inte innehöll tillräcklig information.

I det omfattande internationella normsystem som skapats inom FN:s ram för skyddet av de mänskliga rättigheterna finns regler om skydd mot tvångsförsvinnanden. 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter innehåller t.ex. artiklar om individens rätt till liv, frihet och personlig säkerhet, rätten att inte behöva utsättas för godtyckligt frihetsberövande, rätten till likhet inför lagen samt rätten att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig och förnedrande behandling eller bestraffning.

FN:s generalförsamling behandlade frågan om tvångsförsvinnanden för första gången 1978. År 1980 skapade kommissionen för mänskliga rättigheter

en arbetsgrupp för tvångsförsvinnanden. Arbetsgruppen söker genom att ta kontakt med anhöriga till en försvunnen, med frivilliga organisationer som åtagit sig fallet och med regeringen i landet i fråga få klarhet i vad som skett och få den berörda regeringen att agera. Arbetsgruppen agerar på anmälningar från privatpersoner eller organisationer.

Andra FN-organ som agerar i fall av tvångsförsvinnanden är ILO och UNESCO. För en mer detaljerad beskrivning av FN:s arbete på området hänvisas till betänkande UU 1987/88:4.

Europarådet antog 1979 en rekommendation rörande tvångsförsvinnanden där medlemsstaterna uppmanades samarbeta i sökandet efter försvunna personer och utbyta information. Hittills har Europarådet inte behövt ta upp någon individuell anmälan om tvångsförsvinnanden. Europarådets kommission för de mänskliga rättigheterna har emellertid undersökt fall av försvunna personer i Cypern. Kommissionen slog då fast att Turkiet brutit mot vissa delar av den konvention rörande mänskliga rättigheter som landet ratificerat.

Många frivilliga organisationer är aktiva i arbetet på att förhindra tvångsförsvinnanden och med att hjälpa de försvunna och deras anhöriga. En av dessa är FEDEFAM (Federacion latinoamericano de asociaciones de familiares de detenidos desaparecidos) som är en latinamerikansk paraplyorganisation för olika nationella föreningar som arbetar för att hjälpa försvunna eller fängslade personer. En svensk stödförening finns för FEDEFAM. Exempel på andra organisationer som arbetar med tvångsförsvinnanden är Amnesty International, Internationella juristkommissionen, Internationella federationen för mänskliga rättigheter och Internationella röda korskommittén (ICRC).

FN:s arbete för att förhindra tvångsförsvinnanden har Sveriges fulla stöd. Regeringen stöder även frivilliga organisationers arbete på detta område. FEDEFAM har t.ex. via Världskyrkorådet och Diakonia erhållit bidrag från SIDA. Det humanitära stödet som Sverige ger till Latinamerika och Södra Afrika innehåller även bidrag till arbetet mot tvångsförsvinnanden.

Utskottet

Utskottet delar uppfattningen som framförs i motion U527 om att tvångsförsvinnanden är ett allvarligt brott mot de mänskliga rättigheterna. De regimer som använder sig av försvinnande som ett sätt att bli av med oppositionella gör sig skyldiga till grova kränkningar av existerande folkrättsliga regler.

Även om tvångsförsvinnanden inte specifikt förutsetts och reglerats i internationella instrument för mänskliga rättigheter finns det redan, som framgår av bakgrundsbeskrivningen, i existerande instrument ett antal regler mot vilka tvångsförsvinnanden otvetydigt utgör ett brott. Det har även utarbetats mekanismer för att främja efterlevnaden av dessa folkrättsliga instrument.

Utskottet delar därför inte den uppfattning som framförs i motion U527 om behovet av en FN-deklaration, utan vidhåller den uppfattning som framfördes i förra årets betänkande (UU 1987/88:4) att Sverige inte i första hand bör verka för att nya instrument skapas. I stället bör alla ansträngningar

sättas in på att förstärka de som redan finns, dvs. FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna, 1966 års konvention för de medborgerliga och politiska rättigheterna, samt Europeiska konventionen för skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Hittills har t.ex. endast hälften av FN:s medlemsstater undertecknat konventionen för medborgerliga och politiska rättigheter. Endast 42 stater har undertecknat det frivilliga protokollet, vari kommittén för mänskliga rättigheter ges kompetens att granska klagomål från enskilda mot en stat när denna stat kränkt den enskildes rättigheter.

Det finns alltså fortfarande mycket att göra innan de redan existerande instrumenten får den skärpa som behövs för att stoppa staters brott mot sina medborgare. Det finns också alltid risker med att sätta i gång arbete på nya instrument. En risk är att de stater som motsätter sig det nya instrumentet ser till att det blir svagt även om de själva inte har för avsikt att ansluta sig. Det finns också en risk att medan arbetet pågår avstannar det praktiska arbetet på området i väntan på att det nya instrumentet skall bli klart.

Utskottet delar däremot motionärernas synpunkter vad gäller förstärkta resurser till arbetsgruppen mot tvångsförsvinnanden. Arbetsgruppen har hittills utfört ett gott arbete. Dess för FN-systemet unika arbetsmetod har visat sig effektiv och kan skydda familjer och vittnen till tvångsförsvinnanden och kan förhoppningsvis även förhindra andra försvinnanden. Det är dock viktigt att arbetsgruppen kan agera snabbt. Dess styrka och effektivitet ligger i att regeringar blir medvetna om att tvångsförsvinnanden inte går obemärkta utan genast kommer till världsoinionens kännedom.

Utskottet får upprepa sin tidigare framförda uppfattning (UU 1987/88:4 s. 20) att regeringen även fortsättningsvis bör verka för att arbetsgruppen och andra mellanstatliga och frivilliga organisationers arbete mot tvångsförsvinnanden underlättas och samordnas.

Med det ovan anförda får utskottet anse motion U527 besvarad.

6. Åtgärder för att förbättra handikappades situation

Bakgrund

Enligt världshälsoorganisationens (WHO) beräkningar är mellan sju och tio procent av världens befolkning handikappade. Det innebär att mellan 340 och 480 miljoner människor har någon form av handikapp: rörelsehinder, synskador, hörselskador, talsvårigheter eller utvecklingsstörning. Ca 270–370 miljoner av de handikappade bor i u-länderna. Av dessa är ca hälften, 150 miljoner, barn.

Trots detta var det först mot mitten av 1970-talet som handikappfrågorna började uppmärksammas i FN:s arbete. År 1975 antog generalförsamlingen en förklaring om de handikappades rättigheter. Året därpå antog församlingen en resolution om att göra 1981 till ett internationellt år för handikappade. År 1982 utropade FN:s generalförsamling perioden 1983–1992 till FN:s handikappårtionde. Samtidigt antogs ett världsaktionsprogram för handikappade. Programmet, som är avsett att utgöra riktlinjer för det internatio-

nella handikapparbetet, utarbetades av en rådgivande FN-kommitté där bl.a. Sverige ingick.

I augusti 1987 var Sverige värdland för ett expertmöte i FN:s regi som hade i uppdrag att göra en utvärdering av hur världsaktionsprogrammet genomförts fram till handikappåriondets mittpunkt. Mötet skulle även ge förslag till hur det fortsatta handikapparbetet borde bedrivas fram till årtiondets slut. Mötet antog ett trettiotal rekommendationer för det fortsatta arbetet. Bland rekommendationerna ingick krav på att FN skall utarbeta en konvention mot diskriminering av handikappade och krav på att FN satsar mer resurser för genomdrivande av världsaktionsprogrammet bl.a. till UNDP och till CSDHA (FN:s center för social utveckling och humanitära frågor i Wien).

Mötet rekommenderade även att medlemsstaterna i sina ansökningar om stöd från UNDP inkluderar åtgärder på handikappområdet samt att FN:s medlemsstater stödjer och samråder med handikapporganisationer samt stimulerar till bildandet och utvecklandet av sådana organisationer. Mötet krävde även att särskild uppmärksamhet ges handikappade kvinnors problem samt vissa andra grupper som utvecklingsstörda, psykiskt sjuka, flerhandikappade m.fl.

Rekommendationerna behandlades vid 1987 års generalförsamling men församlingen ansåg sig inte kunna fatta några beslut på grund av tidsbrist. Vid årets generalförsamling antogs däremot en resolution med allmänt stöd till det fortsatta arbetet för att hjälpa handikappade i enlighet med världsaktionsprogrammet och de rekommendationer som utarbetats vid expertmötet.

Handikapparbete bedrivs inom många av FN:s fackorgan. Centret för social utveckling och humanitära frågor (CSDHA) är centralinstans för samordning och övervakning av världsaktionsprogrammets förverkligande, liksom för revision och utvärdering av programmet. Vid centret finns en särskild handikappenheter.

Sverige har sedan länge aktivt drivit handikappfrågorna i FN utifrån den svenska uppfattningen om de handikappades rätt till ett produktivt liv, integrerat i samhället. 1987–1988 avsatte regeringen ett extra bidrag om 4 milj.kr. för handikappinsatser via FN-organ.

Inom ramen för det nordiska biståndssamarbetet (Köpenhamn-avtalet 1981) har beslutats om särskilda åtgärder till förmån för handikappade.

Utskottet

I motion U525 betonas behovet av att Sverige verkar för att handikappade ges hög prioritet i FN:s arbete. Utskottet delar det engagemang för de handikappades situation som ligger bakom yrkandet i motion U525. Det är världssamfundets skyldighet att tillse att handikappade likaväl som övriga har rätt till ett fritt och oberoende liv som ger möjlighet till självförverkligande. Handikappade skall inte särbehandlas utan ha samma rättigheter och möjligheter som andra. Det är de handikappades rätt att få möjligheter till utbildning och arbete, en trygg ekonomisk grund, förmågan att leva tillsammans med vänner och familj samt att delta i alla aspekter av samhällslivet.

Utskottet anser mot denna bakgrund att det arbete som pågår inom ramen för MR-kommissionen rörande mänskliga rättigheter och handikapp är viktigt.

Utskottet delar den svenska regeringens uppfattning att de handikappades behov måste inordnas som en del i den löpande planeringen av samhällets alla sektorer. Av detta följer att handikappfrågorna måste vara en del av det allmänna utvecklingsarbetet inom FN:s organ. UNDP måste t.ex. i större utsträckning än hittills integrera handikappaspekterna i sin verksamhet. Det är också mycket viktigt att de handikappade själva genom sina organisationer kan delta och utforma åtgärder för att förbättra de handikappades situation.

Handikapporganisationerna utför ett värdefullt arbete och deras kunskaper och erfarenheter bör utnyttjas i ännu högre grad än vad som nu är fallet.

Under världsaktionsprogrammets genomförande bör FN:s center i Wien (CSDHA) nära samarbeta med och konsultera handikapporganisationerna.

Det är utskottets uppfattning att Sverige redan spelar en mycket aktiv roll i handikapparbetet inom FN. Detta arbete bör med kraft fortsätta.

Härmed avstyrks yrkande 14 i motion U525.

7. Föräldrarätten

Bakgrund

Den 22 juni 1953 ratificerade Sverige det första tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. I artikel 2 i detta protokoll stadgas att ingen får förvägras rätten till undervisning men att staten skall respektera föräldrars rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Regeringen reserverade sig mot denna artikel med förklaringen att Sverige dels inte kan medge föräldrar rätt att under hänvisning till sin filosofiska övertygelse erhålla befrielse för sina barn från skyldigheten att delta i de allmänna skolornas undervisning, dels att befrielse från att delta i de allmänna skolornas kristendomsundervisning endast kan medges för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkan, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad.

I proposition 1953:32 lämnades en utförlig redogörelse för bakgrunden till regeringens ställningstagande. Vad gällde föräldrarnas filosofiska övertygelse framfördes att skolans undervisning i de olika ämnena var att betrakta som en helhet och att det inte kunde vara rimligt att föräldrar, med hänvisning till sin filosofiska övertygelse, kunde tillåtas byta ut delar av undervisningen mot privat undervisning.

I propositionen skrevs: "Föräldrar som t.ex. skulle anse att skolans historieundervisning icke överensstämmer med deras historieuppfattning eller att biologiundervisningen i fråga om utvecklingsläran strider mot deras övertygelse, kunna sålunda icke under återopande härav påkalla att deras barn skola fritagas från dessa delar av undervisningen. Någon möjlighet att på sådant sätt taga hänsyn till vad som skulle kunna rubriceras såsom

föräldrarnas 'filosofiska övertygelse' föreligger sålunda icke enligt gällande svenska bestämmelser."

Det förhöll sig något annorlunda med religionsundervisningen. Regeringen fastslog i proposition 1953:32 att krav på deltagande i kristendomsundervisningen i skolan i och för sig inte utgjorde någon kränkning av religionsfriheten eftersom undervisningen förutsattes bedrivas på ett objektivet sätt. Samtidigt ansåg regeringen att trossamfund som i sin åskådning väsentligt avvek från grunderna för skolans kristendomsundervisning skulle äga möjlighet att med regeringens tillstånd själva ombesörja religionsundervisning i skolans ställe.

I dag har följande trossamfund sådant tillstånd: De mosaiska församlingarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, katolska kyrkan i Sverige, Evangelisk-Lutherska kyrkan i Sverige, Lutherska bekännelsekyrkan i Sverige, muslimska församlingen i Malmö. Islamiskt centrum i Göteborg och den Pakistanska-Islamiska föreningen i Göteborgs och Bohus län.

Vid tre senare tillfällen har Sverige anslutit sig till internationella överenskommelser med likartad innebörd. 1968 ratificerade Sverige UNESCO-konventionen mot diskriminering inom undervisningen. Denna konvention innehåller i artikel 5:1:b en bestämmelse i vilken det förklaras vara väsentligt att respektera föräldrars och andra målsmäns frihet "att på ett sätt som överensstämmer med landets rättstillämpning tillförsäkra barnen en religiös och moralisk uppfostran i enlighet med deras egen övertygelse." Enligt artikel 5:2 förbinder sig vidare de fördragslutande staterna att vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa tillämpningen av principerna i artikel 5:1.

Det är inte möjligt att reservera sig mot UNESCO-konventionen.

År 1971 ratificerade Sverige de båda FN-konventionerna om medborgerliga och politiska rättigheter och om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Enligt artikel 13:3 i den sistnämnda konventionen förpliktar sig konventionsstaterna bl.a. att respektera föräldrars och förmyndares "frihet att tillförsäkra sina barn den religiösa och moraliska uppfostran som står i överensstämmelse med deras egen övertygelse". En praktiskt taget likalydande bestämmelse finns också i artikel 18:4 i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter.

Inget förbehåll gjordes av Sverige mot någon av dessa bestämmelser. När regeringen föreslog riksdagen ratifikation av dessa båda konventioner (prop. 1967:36 och 1971:125) skedde det med hänvisning till att religionsundervisningen i svenska skolor skall vara objektiv och att den därför inte kan anses stå i strid med föräldrars eller förmyndares rätt att tillförsäkra barn den religiösa och moraliska fostran som står i överensstämmelse med deras egen övertygelse.

Utskottet

Bestämmelserna i tilläggsprotokollet till den Europeiska konventionen och de senare FN-konventionerna är inte identiska i sin ordalydelse. I tilläggsprotokollet tar man sikte på själva undervisningen i de offentliga skolorna. I denna sin skolverksamhet skall, enligt tilläggsprotokollet, staten respektera

föräldrarnas rätt att ge sina barn en uppfostran och undervisning som överensstämmer med föräldrarnas övertygelse. I UNESCO och FN-konventionerna heter det att föräldrar skall ha möjlighet att välja andra likvärdiga läroanstalter för sina barn än de offentliga och ge barnen en religiös och moralisk uppfostran som överensstämmer med föräldrarnas övertygelse. I UNESCO-konventionen står det vidare att ingen person skall påtvingas en religiös fostran som inte överensstämmer med hans övertygelse. Samtidigt är UNESCO-konventionen inte helt kategorisk. Det sägs bl.a. att föräldrarnas övertygelse skall respekteras "på ett sätt som överensstämmer med formerna för landets rättstillämpning".

När Europarådskonventionen tillkom var det i en situation då det i många europeiska länder förelåg en motsättning mellan ett konfessionslöst offentligt undervisningsväsen å ena sidan och ett behov hos många grupper att ge sina barn en kristen undervisning å den andra. Konventionstexten är för medlemsländer i denna situation en uppmaning att tillförsäkra de föräldrar som så önskar rätten att välja andra skolformer eller kompletterande undervisning.

I länder med statskyrkosystem som Sverige var läget annorlunda. Där hade de offentliga skolorna av tradition tagit på sig uppgiften att sörja för elevernas kristna fostran.

År 1953 när Sverige skulle biträda Europarådskonventionen var det statsmakternas uppfattning att föräldrar med hänvisning till sin filosofiska uppfattning inte borde kunna få befrielse från någon del av undervisningen. Undervisningen sågs som ett sammanhållet helt.

Vad gällde den religiösa undervisningen var det statsmakternas uppfattning att den skulle bedrivas på ett objektivt sätt som uteslöt samvetstvång. Samtidigt medgavs att undervisningen byggde på kristna värderingar. Detta gjorde det möjligt för trossamfund som i sin uppfattning väsentligt avvek från grunderna i kristendomsundervisningen att på vissa villkor erhålla befrielse från denna undervisning.

Det ansågs därför nödvändigt med ett förbehåll till konventionen som slog fast att kristendomsundervisningen i normalfallet var obligatorisk, men att det under vissa omständigheter var möjligt för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans att få befrielse från kristendomsundervisningen.

När UNESCO-konventionen ratificerades 1968 och senare, år 1971, de båda FN-konventionerna var läget annorlunda. Kristendomsundervisning hade bytt namn till religionskunskap och undervisningen fick alltmer icke-konfessionell opartisk karaktär. Undervisningen i religionskunskap kunde därför inte anses stå i strid med andra religiösa övertygelser.

Det kan därför göras gällande att den del av det svenska förbehållet mot Europarådskonventionen som gäller religionsundervisning numera borde kunna återtas. Liksom vid det förra tillfället utskottet behandlade frågan (UU 1982/83:1) talar dock övervägande skäl mot ett sådant återtagande.

Det är t.ex. osäkert om de organ som har att tillämpa tilläggsprotokollet: den europeiska domstolen och den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna, skulle acceptera argumentet att den nuvarande undervisningen i religionskunskap är sådan att den inte kan kränka någon förälders religiösa övertygelse. Om detta argument skulle underkännas kan

den svenska reservationen få praktisk betydelse. Annars skulle Sverige kunna åläggas att i ökad utsträckning medge befrielse från undervisningen i religionskunskap.

Ett annat skäl är att om reservationen nu skulle återkallas med motiveringen att den svenska religionsundervisningen är helt neutral, skulle de svenska myndigheterna i konsekvens härmed också behöva ifrågasätta grunden för redan beviljade befrielser. Enligt skollagen kan sådana dispenser ges.

Härmed avstyrks motion U540.

8. Förbud mot dumdum-kulor

Bakgrund

I motion U525 krävs att regeringen bör verka för ett internationellt förbud mot plastammunition, s.k. dumdum-kulor, bl.a. mot bakgrund av att denna typ av ammunition används vid oroligheterna på Nordirland. I motionen krävs även att regeringen bör aktualisera frågan vid samtal med företrädare med den engelska regeringen.

Utskottet

En konvention mot s.k. dumdum-kulor utarbetades 1899. Sverige ratificerade konventionen år 1900. Dumdum-kulorna förbjöds för att de även för att vara vapen ansågs för destruktiva. Det kan i sammanhanget vara på sin plats att konstatera att konventionen mot dumdum-kulor visar att det går att förbjuda och under lång tid upprätthålla ett förbud mot särskilt motbjudande vapen (dvs. krigets folkrätt är inte meningslös).

Den typ av plastammunition som används bl.a. på Nordirland är av ett annat slag än dumdum-kulorna. Plastammunition kan anses vara nog så grym och det är, enligt utskottets uppfattning, djupt tragiskt att dylik ammunition används i dag mot civilbefolkning bl.a. i Nordirland och på den ockuperade västbanken. Människor har skadats och dödats, bl.a. barn. Utskottet får dock med beklagande konstatera att det hittills inte ansetts möjligt att införa folkrättsligt bindande förbud mot s.k. kravallvapen för mötande av inre oroligheter. Hur olika stater utrustar sin polis och sina säkerhetsstyrkor har ansetts vara en fråga som faller under vederbörande stats suveräna rättigheter. Enligt vad som framgick av utrikesministerns svar på en fråga i riksdagen i oktober 1987 avser regeringen att i fortsättningen noga följa frågan om användning av plastammunition och undersöka vad som kan göras för att få till stånd en internationell reglering på detta område.

Härmed avstyrks yrkande 9 i motion U525.

Bakgrund

Rumänien har anslutit sig till FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter; konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt undertecknat slutakten från konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (Helsingforsdokumentet). Enligt motion U501 visar den rumänska regimen trots detta liten respekt för de mänskliga rättigheterna.

I motionen anføres att det rumänska folket under senare år fått lida av ett alltmer hänsynslöst förtryck under en diktator, som med nepotism och terror driver landet. Enligt Amnesty Internationals rapport för 1987 var antalet kända samvetsfångar i Rumänien 35. Amnesty höll det dock för troligt att flera hundra andra rumäner fängslats för att de hade utnyttjat sin rätt till yttrandefrihet utan att bruka våld eller för att de försökt lämna landet utan tillstånd. Yttrande- och mediafriheten kan sägas vara obefintlig. Religiösa samskaps möjligheter att utöva sin religion är kringskurna. Fria fackliga organisationer tillåts inte verka i Rumänien utan endast av regimen godkända organisationer. Under det senaste året har de ungerska och tyska minoriteterna i Rumänien utsatts för en kulturell-etnisk diskriminering genom den assimileringspolitik som drivs allt starkare av de rumänska myndigheterna.

Det under året igångsatta bysystematiseringsprogrammet, varvid nära hälften av Rumäniens byar ska utplånas, uppfattas av dessa minoritetsgrupper som ett försök att utrota deras kultur. Officiellt skall programmet, som skall vara slutfört till sekelskiftet, leda till en utjämning mellan land och stad vilket skulle innebära en höjning av levnadsstandarden på landsbygden. Ett annat skäl som officiellt nämns är att öka andelen odlingsbar mark.

Regeringen har i FN kritiserat Rumänien för brott mot mänskliga rättigheter, bl.a. det förda bysystematiseringsprogrammet.

Utskottet

Utskottet har tidigare behandlat situationen i Rumänien och de brott mot de mänskliga rättigheterna som de rumänska befolkningsgrupperna utsatts för (senast UU 1987/88:4). Den kritik som kommer till uttryck i motion U501 rörande Rumäniens brott mot de mänskliga rättigheterna kan utskottet dela.

Sedan frågan sist behandlades i utskottet (hösten 1987) har den rumänska regeringen igångsatt det s.k. bysystematiseringsprogrammet. Med detta program söker de rumänska myndigheterna på ett brutalt sätt modernisera det rumänska jordbruket. Programmet skulle i sin nuvarande utformning innebära att nära hälften av Rumäniens byar skulle jämnas med marken och befolkningen tvingas flytta in i s.k. agro-industriella centra. Skulle detta program genomföras vore det, enligt utskottets uppfattning, ett allvarligt brott mot de mänskliga rättigheterna.

Den svenska regeringen har kritiserat den rumänska politiken i UNESCO och inför FN:s generalförsamling. FN:s MR-kommission tar, som framgår av inledningen till detta betänkande, upp ett antal länder till närmare studium.

De brott mot de mänskliga rättigheterna som begås i dessa länder kan antingen studeras av en särskilt avsedd rapportör eller av en arbetsgrupp. Ett annat förfaringssätt är granskning av olika teman varvid enskilda länder kan utsättas för granskning avseende det specifika brott mot mänskliga rättigheter som är under studium (för närvarande granskas tvångsförsvinnanden, summariska rättegångar, tortyr och religiös intolerans).

Vad gäller Rumänien kan de brott mot mänskliga rättigheter som regimen begår även tas upp inom ramen för ESK eftersom Rumänien har undertecknat Helsingforsdokumentet och därmed förklarat sig berett att tillämpa och genomföra slutaktens principer och bestämmelser, bl.a. på det humanitära området.

Det är utskottets förvisning att regeringen kommer att fortsätta att på alla sätt påtala när den rumänska regimen bryter mot sina internationella humanitära åtaganden. Utskottet anser att regeringen under det svenska medlemskapet i FN:s MR-kommission bör undersöka möjligheten att aktualisera en rapport om Rumäniens efterlevnad av FN:s konventioner och deklARATION om de mänskliga rättigheterna.

Härmed får motion U501 anses besvarad.

10. Mänskliga rättigheter i Sovjetunionen

Bakgrund

I motionerna U512 och U528 tas de sovjetiska judarnas situation upp. Trots de positiva tendenserna i den senaste tidens utveckling vad gäller respekten för de mänskliga rättigheterna i Sovjetunionen är enligt motionerna situationen fortfarande svår för bl.a. de sovjetiska judarna. Judarna förhindras studera och lära känna sin egen historia, sina traditioner, sin kultur och sitt språk hebreiskan. I motion U512 tas även upp den träditionella ryska antisemitismen som bl.a. tagit sig uttryck genom bildandet av antisemitiska organisationer.

Även om de sovjetiska myndigheterna officiellt kritiserar dessa organisationer är det enligt motion U512 uppenbart att deras verksamhet kommer att expandera om den inte begränsas av myndigheterna.

Motionerna tar även upp svårigheterna för judar att få utvandra. Det beräknas att av de ca 2 miljoner judar som bor i Sovjetunionen önskar 400 000 utvandra. Enligt motion U528 har 266 000 judar kunnat lämna Sovjetunionen sedan 1968. Utvandringsfrekvensen har varit ytterst ojämn. Vissa år har endast ett fåtal utresetillstånd givits av myndigheterna. Andra år som karaktiserats av töväder har antalet utresande varit större. Slutet av 1970-talet var en sådan period av öppenhet som kulminerade 1979 då de sovjetiska myndigheterna tillät 50 000 judar att utvandra. Därefter och fram till slutet av 1987 hårdnade klimatet åter och endast få sovjetiska medborgare kunde lämna landet.

Under 1987 t.ex. tilläts endast 8 500 personer lämna Sovjetunionen. 160 personer fick turistviseringar för att besöka släktingar i utlandet.

Under innevarande år har situationen åter förbättrats. Enligt sovjetiska

uppgifter skulle 15 708 judar ha givits utresetillstånd under årets första nio månader. Enligt en prognos skulle totala antalet utresetillstånd för judar under innevarande år komma att uppgå till ca 24 000.

Anledningen till att människor nekats utresetillstånd har ofta varit s.k. säkerhetsskäl. Den visumsökande skall genom sin anställning ha haft tillgång till statshemligheter. Ett annat skäl som anförts vid avslag till visumsökande har varit avsaknaden av nära släktanknytning i det land dit den visumsökande vill resa.

De s.k. säkerhetsskälen skall enligt de sovjetiska myndigheterna nu ses över, så till vida att det inom ramen för den sovjetiska lagstiftningen generellt skall definieras vad som menas med "statshemlighet".

Under de senaste åren har flera svensk-sovjetiska återföreningsfall lösts. Ett fåtal kvarstår.

Vad gäller familjeåterförening kan reglerna under det senaste året dock sägas ha skärpts genom att familjebegreppet satts snävare än tidigare. En ny lag rörande utresebestämmelser trädde i kraft i januari 1987. Enligt denna godtas formellt t.ex. inte inbjudan att besöka barnbarn.

Sovjetunionen har anslutit sig till 1966 års konventioner om mänskliga rättigheter. Sovjetunionen har också undertecknat slutakten från konferensen om säkerhet och samarbete i Europa (ESK).

Den svenska regeringen påtalar konsekvent de sovjetiska judarnas situation liksom brotten mot mänskliga rättigheter i övrigt som begås i Sovjetunionen. Regeringen har i olika internationella sammanhang som FN, ESK och Europarådet kritiserat Sovjetunionen för förföljelsen och fängslandet av oliktankande, för att människor förvägrats rätten att emigrera samt andra brott mot de mänskliga rättigheterna.

Utskottet

Vissa tecken finns på att den sovjetiska regeringen i ökad grad börjat respektera sina åtaganden enligt konventionerna för de mänskliga rättigheterna. Det sovjetiska samhällets öppenhet har ökat och yttrandefriheten givits något större ramar. Den judiska befolkningen har fått se vissa lättnader vad gäller möjligheterna bl.a. att utöva sin religion och få undervisning på hebreiska. Ännu är det dock långt innan de sovjetiska medborgarna får åtnjuta de rättigheter som de enligt konventionerna har, inkl. rätten att fritt utöva sin religion eller att fritt få lämna landet.

Rätten till personlig rörelsefrihet och till fritt utövande av religion finns klart definierad i konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter från 1966 som Sovjetunionen antagit.

Det är dock enligt utskottets mening uppmuntrande att antalet judar och andra personer som tillåts emigrera åter långsamt ökar. Enligt vad utskottet erfarit har såväl professor Naum Meiman och Dr Benjamin Charny efter lång väntan erhållit utresetillstånd och har lämnat Sovjetunionen.

Riksdagen tar inte upp enskilda fall. Det är regeringens sak. Utskottet vill dock uttrycka sin tillfredsställelse över att dessa personer fått resa ut.

Den svenska regeringen påtalar, enligt utskottets uppfattning, närhelst tillfälle ges de brott mot de mänskliga rättigheterna som begås i Sovjetunionen. Det är dock viktigt att den senaste tidens orientering mot en ökad öppenhet och respekt för medborgarnas rättigheter i Sovjetunionen inte får kritiken att avstanna i tron att allt nu är gott och väl. Det är utskottets förvisning att det är av stor betydelse att den sovjetiska regeringen får ständiga påminnelser om att världsopinionen med kritisk blick följer utvecklingen. Den välkomnar och gläds åt alla steg mot demokrati och mänskliga rättigheter, men fördömer fortsatt förtryck och godtycklighet. Det finns skäl att välkomna de lättnader för den judiska folkgruppen i Sovjetunionen som under senare tid kunnat iakttas, men också skäl till oro över att organisationer med antisemitisk tendens vuxit fram. En fortsatt vaksamhet är enligt utskottets uppfattning ett viktigt bidrag till en varaktig förbättring för befolkningen i Sovjetunionen, inkl. den judiska.

Härmed får motion U512 och motion U528 anses besvarade.

11. Mänskliga rättigheter i Turkiet

Bakgrund

Utskottet har under en följd av år behandlat frågan om mänskliga rättigheter i Turkiet i samband med rapporten från den svenska delegationen vid Europarådets parlamentariska församling. Senast behandlade utskottet frågan i betänkande 1987/88:17. Det konstateras där att Sverige spelat en särskilt aktiv roll vad gäller att kritiskt granska utvecklingen i Turkiet i fråga om mänskliga rättigheter. År 1982 gjorde Sverige tillsammans med fyra andra länder (Danmark, Frankrike Nederländerna och Norge) en anmälan mot Turkiet inför den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna. Anmälan ledde till en förlikning enligt vilken den turkiska regeringen utfäste sig att säkerställa att tortyr inte skulle förekomma i landet och att det militära undantagstillståndet skulle hävas. Uppgörelsen innebar inte att Turkiet ansågs uppfylla de krav på demokratisk ordning och respekt för mänskliga rättigheter som bl.a. ställs i Europarådets stadga.

Europarådet har under lång tid kritiskt granskat situationen i Turkiet. Bl.a. denna granskning har sannolikt bidragit till att påskynda den demokratiska utvecklingen i Turkiet.

Alltsedan den tre år långa militärdiktaturen i Turkiet avskaffades år 1984 och civilt styre infördes har respekten för de mänskliga rättigheterna i landet långsamt förbättrats. Under det gångna året har de politiska fri- och rättigheterna formellt återställts och vissa åtgärder vidtagits för att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna.

Bland de åtgärder som vidtagits är att Turkiet med ett antal reservationer accepterat den individuella klagorätten till den europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter. Turkiet har ratificerat såväl den europeiska som FN-konventionen mot tortyr. Pressen åtnjuter ökad frihet, och vissa liberaliserande åtgärder har vidtagits i den fackliga lagstiftningen.

Ännu kvarstår dock väsentliga inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter i Turkiet. Dödsstraffet har inte avskaffats i landet. Enligt

Amnesty Internationals årsrapport utdömdes 28 civila och militära dödsdomar under 1987. Inget dödsstraff har dock verkställts sedan 1984. Enligt Amnesty hade 159 dödsdömda fångar vid utgången av 1987 uttömt alla möjligheter till överklagande.

Trots att Turkiet ratificerat konventioner mot tortyr är misshandel och tortyr utbrett och systematiskt förekommande. Den fackliga lagstiftningen är klart otillräcklig och uppfyller enligt ILO inte de åtaganden som Turkiet gjort gentemot organisationen.

Andra faktorer som visar på behovet av ytterligare steg i demokratisk riktning är t.ex. långdragna rättegångsförfaranden (bl.a. mot den fackliga huvudorganisationen DISK), avsaknaden av amnesti till de tiotusentals turkar som flydde i början av 1980-talet under militärregimen samt att den kurdiska minoriteten inte tillåts en egen identitet.

Turkiet har dock under hösten 1988 tagit emot mellan 60 000 och 100 000 irakiska kurder som flytt undan terror i Irak.

Utskottet

Sverige har spelat en särskilt aktiv roll när det gäller att granska utvecklingen i Turkiet avseende respekten för de mänskliga rättigheterna. Utskottet utgår från att denna roll även fortsättningsvis kommer att spelas såväl av den svenska parlamentarikerdelegationen vid Europarådet som av regeringen.

Det återstår mycket innan Turkiet kan kallas en fullvärdig demokrati även om vissa förbättringar sker vad gäller respekten för mänskliga rättigheter i landet. Turkiets erkännande av Europarådets kommission för mänskliga rättigheter behörighet att pröva individuella fall kan möjligen tolkas som tecken på framsteg. Andra är upphävandet år 1987 av vissa politiska bannlysningar och valen till parlamentet samma år.

Utskottet får med beklagande konstatera att tortyr fortfarande är utbredd i Turkiet trots den turkiska ratificeringen av Europakonventionen och FN-konventionen mot tortyr.

Utskottet utgår från att regeringen och den svenska parlamentarikerdelegationen även fortsättningsvis kommer att noga följa denna fråga och ta erforderliga initiativ.

Det är även enligt utskottet beklagligt att vissa av de turkar som flydde från Turkiet under militärregimen i början av 1980-talet inte tillåts återvända hem och att det kan vara svårt för personer att få pass för att resa ut ur Turkiet.

Enligt utskottets mening är Europarådet det organ som är bäst lämpat för att följa situationen och den fortsatta demokratiseringsprocessen i Turkiet. Europarådets justitieutskotts rapportör studerade under 1988 på uppdrag av Rådet situationen i Turkiet vad avser mänskliga rättigheter och parlamentarisk demokrati. I rapporten konstateras att framsteg görs men att situationen vad gäller mänskliga rättigheter ger anledning till fortsatt vaksamhet. Utskottet instämmer i detta.

Mot bakgrund av det ovan anförda avstyrks yrkandena 1 och 3 i motion U502.

I motion U502 yrkas att riksdagen hos regeringen begär att svenska partirepresentanter i Europarådet rekommenderas att verka för en ökande opinion mot förtrycket i Turkiet. Med anledning härav får utskottet framföra att riksdagen inte, och än mindre regeringen, har möjlighet att föreskriva hur de svenska representanterna skall förhålla sig till frågor som behandlas i Europarådets parlamentariska församling. En rekommendation av det slag som föreslås i motionen sammanfaller inte med svensk praxis för Europarådsarbetet.

Yrkande 2 i motion U502 avstyrks därför.

Vad gäller stöd och hjälp till den fria fackföreningsrörelsen som framförs i motion U502 får utskottet konstatera att svensk fackföreningsrörelse sedan långt tid tillbaka har ett nära och fruktbart samarbete med den turkiska fackliga huvudorganisationen DISK. Från svensk sida ges såväl moraliskt som ekonomiskt bistånd. LO har t.ex. under perioden 1981–1987 givit 370 000 kr. i bistånd. Ekonomisk hjälp har även kommit från TCO och Kommunalarbetareförbundet.

Härmed får yrkande 4 i motion U502 anses besvarat.

12. Stöd till det kurdiska folket

Bakgrund

Kurdernas situation har varit föremål för utskottets behandling under en följd av år. En utförlig beskrivning av det kurdiska folkets situation och geografiska belägenhet har givits under tidigare behandlingar av frågan och utskottet får hänvisa till dessa (UU 1982/83:4, UU 1983/84:12, UU 1985/86:2 och 21 och UU 1987/88:4).

Den kurdiska identiteten går 2 000 år tillbaka i tiden. Under denna tidsperiod har det kurdiska folket hållit hårt på sin egenart och sitt oberoende och så långt möjligt vägrat att låta sig assimileras i de länder där de utgör en minoritet (Turkiet, Syrien, Iran, Irak, Sovjetunionen och Libanon). Antalet kurder antas vara 20 miljoner. Härav beräknas den största gruppen bo i Turkiet (10–12 miljoner), ca fem miljoner i Iran, 2,5 miljoner i Irak, 800 000 i Syrien och mindre grupper i Sovjetunionen och Libanon.

Ett nationellt oberoende eller någon form av autonomistatus har sedan en lång tid tillbaka varit ett mål för den kurdiska frihetskampen. Denna har dock inte förts gemensamt utan av olika grupper som haft olika mål och olika politiska utgångspunkter. Ofta har rivaliserande kurdiska grupper kämpat mot varandra. Det finns inte någon enad nationell rörelse.

Efter vapenstilleståndet mellan Iran och Irak har den irakiska armén igångsatt en offensiv mot den kurdiska befolkningen som straff för att den kurdiska motståndsrörelsen stött Iran under kriget. Giftgas har använts bl.a. mot byn Halabja den 16 mars 1988. Den svenska regeringen har fördömt detta brott mot folkrätten.

De irakiska övergreppen har haft till följd att uppskattningsvis 60 000–100 000 kurder flytt över gränsen till Turkiet.

1988/89:UU6

Utskottet

Utskottet har med bestörtning erfarit att giftgas använts av den irakiska armén mot kurder. Utskottet fördömer detta brott mot folkrätten.

Det är utskottets förvisning att regeringen kommer att fortsätta att bevaka det kurdiska folkets situation. För närvarande är det mest akuta hotet mot de irakiska kurder ytterligare användning av kemiska stridsmedel och den utsatta situation som de tusentals kurder som flytt in till Turkiet befinner sig i. Regeringen har, enligt vad som framfördes av utrikesministern i riksdagen den 27 oktober, lämnat ett särskilt bidrag till FN:s flyktingkommisarie för verksamhet bland de kurdiska flyktingarna. Sverige har även erbjudit sig att ta emot ett antal av dessa flyktingar i Sverige.

Det torde även framgent bli svårt att väcka en bred internationell opinion för kurdernas sak i FN. Det är dock utskottets uppfattning att Sverige närhelst tillfälle ges bör arbeta för att sådana förhållanden skapas i de länder där kurder bor så att dessa liksom andra folkgrupper kan leva i fred, få del av den ekonomiska utvecklingen och bibehålla sina kulturella särdrag. Det svenska internationella engagemanget för skyddet av de mänskliga rättigheterna bör även gälla det kurdiska folket.

Därför bör regeringen, enligt utskottets uppfattning, undersöka möjligheterna att ta upp frågan om det kurdiska folkets mänskliga rättigheter i FN.

Däremot är, såsom utskottet yttrat i tidigare betänkanden, Europarådet inte primärt forum för frågor rörande kurdernas situation och rättigheter. Turkiet är endast ett av de länder som har en kurdisk minoritet. Inom ramen för det svenska engagemanget för en demokratisk utveckling i Turkiet torde dock frågan om kurdernas rättigheter även kunna bevakas.

Härmed torde yrkandena 1 och 2 i motion U521 få anses besvarade.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förstärkta resurser till FN:s arbete för mänskliga rättigheter*

att riksdagen förklarar yrkande 2 i motion 1987/88:U514 och yrkande 1 i motion 1987/88:U525 besvarade med vad utskottet anfört,

2. beträffande *stöd till länder där folkrätten hotas*
att riksdagen förklarar yrkande 5 i motion 1987/88:U525 besvarat med vad utskottet anfört,

3. beträffande *kommissarie för mänskliga rättigheter*
att riksdagen förklarar yrkande 4 i motion 1987/88:U525 besvarat med vad utskottet anfört,

4. beträffande *FN-universitet för mänskliga rättigheter*
att riksdagen avslår yrkande 10 i motion 1987/88:U525,

5. beträffande *UD-avdelning för mänskliga rättigheter*
att riksdagen avslår yrkande 1 i motion 1987/88:U514,

6. beträffande *barn i väpnade konflikter*
att riksdagen förklarar yrkande 11 i motion 1987/88:U525 och yrkande 1 i motion 1987/88:U526 besvarade med vad utskottet anfört,
7. beträffande *övervakning av barnkonventionens efterlevnad*
att riksdagen förklarar ifrågavarande del i motion 1987/88:U507 och yrkande 2 i motion 1987/88:U526 besvarade med vad utskottet anfört,
8. beträffande *barnkonventionens efterlevnad i Sverige*
att riksdagen förklarar yrkande 3 i motion 1987/88:U526 besvarat med vad utskottet anfört,
9. beträffande *institut för barns rättigheter*
att riksdagen avslår yrkande 13 i motion 1987/88:U525,
10. beträffande *barnarbete*
att riksdagen förklarar motion 1987/88:U515 och yrkande 12 i motion 1987/88:U525 besvarade med vad utskottet anfört,
11. beträffande *avskaffande av dödsstraff*
att riksdagen förklarar yrkandena 2 och 3 i motion 1987/88:U525 besvarade med vad utskottet anfört,
12. beträffande *dödsstraff för barn i USA*
att riksdagen förklarar ifrågavarande del av motion 1987/88:U507 besvarad med vad utskottet anfört,
13. beträffande *tvångsförsvinnanden*
att riksdagen förklarar motion 1987/88:U527 besvarad med vad utskottet anfört,
14. beträffande *åtgärder för att förbättra handikappades situation*
att riksdagen avslår yrkande 14 i motion 1987/88:U525,
15. beträffande *föräldrarätten*
att riksdagen avslår motion 1987/88:U540,
16. beträffande *förbud mot dumdum-kulor*
att riksdagen avslår yrkande 9 i motion 1987/88:U525,
17. beträffande *mänskliga rättigheter i Rumänien*
att riksdagen förklarar motion 1987/88:U501 besvarad med vad utskottet anfört,
18. beträffande *mänskliga rättigheter i Sovjetunionen*
att riksdagen förklarar motionerna 1987/88:U509, 1987/88:U512, 1987/88:U513 och 1987/88:U528 besvarade med vad utskottet anfört,
19. beträffande *mänskliga rättigheter i Turkiet*
att riksdagen avslår yrkandena 1, 2 och 3 i motion 1987/88:U502 samt förklarar yrkande 4 i motion 1987/88:U502 besvarat med vad utskottet anfört,
20. beträffande *stöd till det kurdiska folket*
att riksdagen förklarar yrkandena 1 och 2 i motion 1987/88:U521 besvarade med vad utskottet anfört.

Stockholm den 24 november 1988

På utrikesutskottets vägnar

Stig Alemyr

Närvarande: Stig Alemyr (s), Pär Granstedt (c), Evert Svensson (s), Maj Britt Theorin (s), Alf Wennerfors (m), Karl-Erik Svartberg (s), Axel Andersson (s), Inger Koch (m), Viola Furubjelke (s), Kristina Svensson (s), Maria Leissner (fp), Bertil Persson (m), Håkan Holmberg (fp), Ingbritt Irhammar (c), Berith Eriksson (vpk), Lena Boström (s) och Marianne Samuelsson (mp).

1988/89:UU6

Reservationer

1. FN-universitet för mänskliga rättigheter (mom. 4)

Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 12 börjar med "FN befinner sig" och på s. 13 slutar med "avstyrks härmed." bort ha följande lydelse:

Utskottet anser därför att Sverige tillsammans med de andra nordiska länderna bör ta initiativ till ett FN-universitet för demokrati och mänskliga rättigheter. Syftet med universitetet skulle vara att sprida kunskap om hur de demokratiska organen kan byggas upp, hur fria val kan genomföras och hur skyddet för mänskliga rättigheter stärks. Ett sådant universitet skulle kunna ge ett aktivt bidrag i arbetet med att återupprätta demokratin i länder som varit diktaturer.

Med hänvisning till det ovan anförda tillstyrker utskottet yrkande 10 i motion U525.

dels att utskottets hemställan under mom. 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *FN-universitet för mänskliga rättigheter*
att riksdagen med bifall till yrkande 10 i motion 1987/88:U525 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

2. Institut för barns rättigheter (mom. 9)

Pär Granstedt och Ingbritt Irhammar (båda c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 17 börjar med "Ett nordiskt" och slutar med "motion U525." bort ha följande lydelse:

Det behövs fördjupad debatt om barns rättigheter och samband mellan rättigheter, utveckling och uppväxtvillkor. Utskottet stöder därför förslaget i motion U525 om att ett nordiskt institut för barns rättigheter, utveckling och miljö inrättas. Institutet bör ha en fristående ställning. Enligt utskottets uppfattning skall institutet kunna fungera som ett fakta- och dokumentationssentrum, men också som ett forum för samtal över gränserna genom seminarier och kursverksamhet. Utskottet är av den uppfattningen att det skulle kunna fungera både som en kunskapsbank och en pådrivare i frågor som rör barns rättigheter. Ett nordiskt institut skulle vidare, enligt utskottets uppfattning, markera den vikt som de nordiska länderna ger dessa frågor.

Härmed tillstyrker utskottet yrkande 13 i motion U525.

dels att utskottets hemställan under moment 9 bort ha följande lydelse:
9. beträffande *institut för barns rättigheter*
att riksdagen med bifall till yrkande 13 i motion 1987/88:U525 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

1988/89:UU6

3. Mänskliga rättigheter i Turkiet (mom. 19)

Berith Eriksson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 32 börjar med "Det återstår" och på s. 33 slutar med "anses besvarat" bort ha följande lydelse:

Trots att den tre år långa diktaturen i Turkiet avskaffades 1984 och civilt styre infördes har Turkiet kvar den konstitution som infördes 1982 under dåvarande militärjunta. Konstitutionen innehåller klara inskränkningar av mänskliga och demokratiska fri- och rättigheter. I artikel 14 förbjuds partier som vill förändra samhället i socialistisk riktning. Begränsningen gäller även vissa religiösa grupper. Även andra artiklar berör inskränkningar.

Enligt utskottets uppfattning har Turkiet mycket långt att gå för att kunna kallas för en demokrati i västeuropeisk mening. Politiska fångar, tortyr, godtyckliga arresteringar, antifackliga lagar och lagar som strider mot principen för mänskliga fri- och rättigheter utgör klara bevis för detta.

Trots den turkiska ratificeringen av Europakonventionen och FN-konventionen mot tortyr förekommer tortyr i större utsträckning i dag än under militärjuntans dagar. Ett annat exempel är att civila fångar visserligen har överförts till civila fängelser, men rättegångarna hålls fortfarande i militärdomstolar. Dessa militärdomstolar accepterar "erkännanden" som tillkommit under tortyr och accepterar även andrahands erkännanden. Enligt vad utskottet erfar, hungerstrejkar för närvarande ca 2 000 fångar mot olidliga förhållanden i fängelserna.

De liberaliserande åtgärder som den turkiska regeringen säger sig ha vidtagit är enligt utskottet antingen endast formella och utan praktisk betydelse eller helt otillräckliga. Tidningar och nyhetsbyråer utsätts för påtryckningar och restriktioner. Inte heller kan de liberaliserande åtgärder som vidtagits i den fackliga lagstiftningen sägas innebära någon förbättring. Den enda tillåtna fackföreningen är Türk-is som står Demirels högerparti mycket nära. Mot bakgrund av detta är det utskottets uppfattning att brotten mot mänskliga fri- och rättigheter i Turkiet skall fördömas.

Det är även enligt utskottet beklagligt att många av de turkar som flydde från Turkiet under militärregimen i början av 1980-talet fråntagits sitt medborgarskap och därigenom hindras från att återvända. För ett stort antal personer är passen indragna både för personer som vistas i Turkiet, men även för många i exil. Det är enligt utskottets uppfattning djupt orättfärdigt att frånta oppositionella deras medborgarskap. Utskottet anser att regeringen bör anmäla Turkiet inför Europakommissionen för detta brott mot de mänskliga rättigheterna.

Vad gäller de svenska partirepresentanterna i Europarådet får utskottet konstatera att den svenska riksdagen saknar möjligheter att föreskriva hur de svenska representanterna bör förhålla sig till de frågor som behandlas av församlingen. De svenska delegaterna har också skilda uppfattningar.

Utskottet anser dock att riksdagen genom ett uttalande bör stödja dem i den svenska delegationen som intar en kritisk attityd till förhållandena i Turkiet och kräver en snabbare återgång till demokrati och respekt för mänskliga rättigheter.

Kampen för att etablera en fri fackföreningsrörelse i Turkiet förtjänar att särskilt uppmärksammas. Det som i dag förbryts mot medlemmar i den fria och av regeringen obundna DISK är en klart olaglig bestraffning från den turkiska statens sida mot sina egna medborgare. Det utförs utan något domstolsutslag eller ens försök till juridiskt berättigande. Visst stöd ges redan till DISK från Sverige. Det är utskottets uppfattning att mer stöd och hjälp behövs.

Härmed tillstyrker utskottet yrkandena 1, 2, 3 och 4 i motion U502.

dels att utskottets hemställan under moment 19 bort ha följande lydelse:

19. beträffande *mänskliga rättigheter i Turkiet*

att riksdagen med bifall till yrkandena 1-4 i motion 1987/88:U502 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

Särskilda yttranden

1. Svenskt bilateralt bistånd till demokrati och mänskliga rättigheter

Alf Wennerfors, Inger Koch och Bertil Persson (alla m) anför:

De länder som varit de största mottagarna av svenskt bistånd har i mycket ringa utsträckning utvecklats i demokratisk riktning. Trots en glädjande utveckling mot demokrati i den tredje världen står flertalet svenska biståndsländer vid sidan om denna utveckling.

Långvariga biståndsinsatser i flertalet av de länder som i dag tar emot svenskt bistånd har i mycket ringa utsträckning lett till en utveckling av demokratin i mottagarländerna. Detta är en konsekvens av att de blivit mottagarländer mer på grund av den socialistiska politik de fört än på grund av de möjligheter de skapat för en utveckling som syftar till mångfald och pluralism. Övergrepp mot de mänskliga fri- och rättigheterna förekommer i många av mottagarländerna för svenskt bistånd.

Det är av utomordentligt stor vikt att de svenska biståndsinsatserna blir ett tydligt stöd för respekten för de mänskliga fri- och rättigheterna och inte bara blir ett stöd till formella deklarationer från regimer i mottagarländer.

Riksdagen bör enligt vår mening anvisa ett särskilt anslag för demokratiutveckling i samarbetsländerna.

Vi anser att ett svenskt bistånd bör präglas av en medveten strategi i syfte att stödja en demokratisk utveckling. Vi anser att utvecklingen av demokrati i våra samarbetsländer bör följas och utvärderas av en särskild parlamentarisk kommission.

Kommissionen bör genom årliga rapporter följa utvecklingen i resp. land och hur de biståndspolitiska målen nås.

Förenta Nationernas allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

1988/89:UU6
Bilaga

Antagen den 10 december 1948

Inledning

Enär erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförtytterliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

enär ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna lett till barbariska gärningar, som upprört mänsklighetens samvete, och enär skapandet av en värld, där människorna åtnjuta yttrandefrihet, trosfrihet samt frihet från fruktan och nöd, kungjorts som folkets högsta strävan,

enär det är väsentligt för att icke människan skall tvingas att som en sista utväg tillgripa uppror mot tyranni och förtryck, att de mänskliga rättigheterna skyddas genom lagens överhöghet,

enär det är väsentligt att främja utvecklandet av vänskapliga förbindelser mellan nationerna,

enär Förenta Nationernas folk i stadgan ånyo uttryckt sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt männens och kvinnornas lika rättigheter, ävensom beslutat främja socialt framåtskridande och bättre levnadsvillkor under större frihet,

enär medlemsstaterna åtagit sig att i samverkan med Förenta Nationerna säkerställa allmän och effektiv respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

enär en gemensam uppfattning av dessa fri- och rättigheters innebörd är av största betydelse för uppfyllandet av detta åtagande,

kungör

generalförsamlingen denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna såsom en gemensam riktlinje för alla folk och nationer, på det att varje individ och varje samhällsorgan må med denna förklaring i åtanke ständigt sträva efter att genom undervisning och uppfostran befordra respekten för dessa fri- och rättigheter samt genom framstegsfrämjande inhemska och internationella åtgärder säkerställa deras allmänna och verksamma erkännande och tillämpning såväl bland folken i medlemsstaterna som bland folken i områden under deras överhöghet.

Artikel 1

Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och böra handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Artikel 2

Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

2. Föräldrarätten

Alf Wennerfors, Inger Koch och Bertil Persson (alla m) anför:

Sverige har reserverat sig mot artikel två i tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

I artikeln stadgas att ingen får förvägras rätten till undervisning men att staten skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Av utskottets sammanfattning framgår att den ursprungliga grunden för den svenska reservationen inte längre föreligger då ämnet kristendoms-kunskap ersatts av religionskunskap.

Vi kan inte finna att de argument som framförts för ett bibehållande av reservationen nu är tillräckliga.

Praktiskt taget alla elever är för sin skolgång hänvisade till grundskolan. Möjligheterna att välja en alternativ skolgång är ytterst begränsade och kräver som regel stora privata uppoffringar. På grund av denna brist på alternativ bör man därför i den svenska skolan ta stor hänsyn till elevers och föräldrars övertygelse i religiösa och filosofiska frågor.

Ingen åtskillnad må vidare göras på grund av den politiska, juridiska eller internationella ställning, som intages av det land eller område, till vilket en person hör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen må hållas i slaveri eller trældom; slaveri och slavhandel i alla dess former äro förbjudna.

Artikel 5

Ingen må utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Envar har rätt att allestädes erkännas som person i lagens mening.

Artikel 7

Alla äro lika inför lagen och äro utan åtskillnad berättigade till lika skydd från lagens sida. Alla äro berättigade till lika skydd mot varje åtskillnad i strid med denna förklaring och mot varje framkallande av sådan åtskillnad.

Artikel 8

Envar har rätt till verksam hjälp från sitt lands behöriga domstolar mot handlingar, som kränka de grundläggande rättigheter, vilka tillkomma honom genom lag eller författning.

Artikel 9

Ingen må godtyckligt anhållas, fängslas eller landsförvisas.

Artikel 10

Envar är under full likställdhet berättigad till rättvis och offentlig rannsaking inför oavhängig och opartisk domstol vid fastställandet av såväl hans rättigheter och skyldigheter som varje anklagelse mot honom för brott.

Artikel 11

1. Envar, som blivit anklagad för straffbar gärning, har rätt att betraktas som oskyldig, till dess hans skuld blivit lagligen fastställd vid offentlig rättegång, under vilken han åtnjuter alla för sitt försvar nödiga garantier.

2. Ingen må dömas för handling eller underlåtenhet, som vid tidpunkten för dess begående icke var straffbar enligt inhemsk eller internationell rätt. Ej heller må högre straff utmätas än vad som var tillämpligt vid tidpunkten för den straffbara gärningens begående.
- 1988/89:UU6
Bilaga

Artikel 12

Ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens, ej heller angrepp på heder och anseende. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 13

1. Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.
2. Envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land.

Artikel 14

1. Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse.
2. Denna rätt må icke åberopas vid laga åtgärder, reellt grundade på icke-politiska brott eller på handlingar, som strida mot Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15

1. Envar har rätt till en nationalitet.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor ha rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äga lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskaps upplösning.
2. Äktenskap må ingås endast med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke.
3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och äger rätt till skydd från samhället och staten.

Artikel 17

1. Envar har rätt att äga egendom såväl ensam som i förening med andra.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin egendom.

Artikel 18

Envar har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor.

Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.

Artikel 20

1. Envar har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
2. Ingen må tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

1. Envar har rätt att taga del i sitt lands styrelse direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Envar har rätt till lika tillträde till allmän tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Denna vilja skall uttryckas i periodiska och verkliga val, vilka skola äga rum med tillämpning av allmän och lika rösträtt samt hemlig röstning eller likvärdiga fria röstningsförfaranden.

Artikel 22

Envar äger i sin egenskap av samhällsmedlem rätt till social trygghet och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som äro oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

1. Envar har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.
2. Envar har utan åtskillnad rätt till lika lön för lika arbete.
3. Envar, som arbetar, har rätt till rättvis och tillfredsställande ersättning, som tillförsäkrar honom själv och hans familj en människovärdig tillvaro och som, där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Envar har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar till skydd för sina intressen.

Artikel 24

Envar har rätt till vila och fritid, innefattande rimlig begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön.

Artikel 25

1. Envar har rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till

trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda.

2. Mödrar och barn äro berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn, vare sig födda inom eller utom äktenskap, skola åtnjuta samma sociala skydd.

Artikel 26

1. Envar har rätt till undervisning. Undervisningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära undervisningen skall vara obligatorisk. Yrkesundervisning och teknisk undervisning skall vara allmänt tillgänglig. Den högre undervisningen skall stå öppen i lika mån för alla på grundval av deras duglighet.
2. Undervisningen skall syfta till personlighetens fulla utveckling och till att stärka respekten för människans grundläggande fri- och rättigheter. Undervisningen skall främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt befordra Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.
3. Rätten att välja den undervisning, som skall ges åt barnen, tillkommer i främsta rummet deras föräldrar.

Artikel 27

1. Envar har rätt att fritt taga del i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten samt att bli delaktig av vetenskapens framsteg och dess förmåner.
2. Envar har rätt till skydd för de moraliska och materiella intressen, som härröra från varje vetenskapligt, litterärt eller konstnärligt verk, till vilket han är upphovsman.

Artikel 28

1. Envar har rätt till en social och internationell ordning, i vilken de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, till fullo kunna förverkligas.

Artikel 29

1. Envar har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans personlighet ensam är möjlig.
2. Vid utövandet av sina fri- och rättigheter må envar underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
3. Dessa fri och rättigheter må i intet fall utövas i strid med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Intet i denna förklaring må tolkas såsom innebärande rättighet för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att omintetgöra någon av häri uttalade fri- och rättigheter.